

ЖОЛЫ АУЫР ЖЕҢІЛ ӨНЕРКӘСІП

ЕЛІМІЗДЕ ЖЕҢІЛ ӨНЕРКӘСІП ӨНДІРІСІ 260 МЛРД ТЕҢГЕГЕ ЖЕТТІ. ӨНЕРКӘСІП ЖӘНЕ ҚҰРЫЛЫС МИНИСТРЛІГІНІҢ МӘЛІМЕТІНШЕ, КЕЙІНГІ БЕС ЖЫЛДА САЛАДА ТҰРАҚТЫ ӨСІМ БАЙҚАЛҒАН. СОНЫМЕН ҚАТАР БЫЛТЫР РЕКОРДТЫҚ КӨЛЕМДЕ МАҚТА ЖИНАЛЫПТЫ.

Оң көрсеткіштер мен өзгерістерге қарамастан, жеңіл өнеркәсіп әлі де импортқа тәуелді. Негізгі киім-кешек бойынша импорт үлесі 95 пайыздан асып, ішкі нарықтағы ұсыныстың басым бөлігі шетелдік жеткізушілердің бақылауында қалып отыр. Отандық өндіріс көлемі өскенімен, бұл серпіліс нарық құрылымын

түбегейлі өзгертуге жеткіліксіз де, қауқарсыз да. Импорт үлесі тек бірді-екілі тар сегментте ғана азайған.

МАҚТА КӨП, ӨНІМ ЖОҚ

Шикізатқа баймыз. Мақта өндірумен Түркістан облысының фермерлері айна-

лысады, жылына орта есеппен 327 мың тонна мақта өндіріледі. Бірақ отандық кәсіпорындарда барлық шикізатты қайта өңдеуге мүмкіндік жоқ. Осылайша, шикізат көбінесе экспортқа кетеді. Ал дүкен сөрелері мен базарлар арзан, сапасыз «шетелдің» киімдеріне толып тұр. Олар негізінен Түркия, Қытай, Бангладеш, Өзбекстан, Қырғыз Республикасы және Италия сияқты елдерден әкелінеді.

Мәселен, былтыр еліміздегі мақта өндірісі 465,9 мың тоннаға жетті, бұл – кейінгі жиырма жылдағы ең жоғары көрсеткіш. Бір жылда 55 пайыз өсім көрсету, жалпы, аграрлық секторда сирек кездесетін құбылыс. Алайда бұл көрсеткішті тек өндірістік жетістік ретінде қабылдау жеткіліксіз екенін айта кету керек. Мұнда құрылымдық факторлар басым болып отыр, сондықтан талдау да сол деңгейде жасалуға тиіс.

Ең алдымен, өсімнің табиғатына назар аудару керек. Кейінгі 15 жылда мақта өндірісінің динамикасы салыстырмалы түрде тұрақты болды, шамамен 240-396 мың тонна өнім алып келдік. Орташа деңгей – 320 мың тоннаның айналасында. Демек, 2025 жылғы серпіліс ішкі өнімділіктің біртіндеп артуынан емес, ірі сыртқы инвестицияның әсерінен туындаған. Нақтырақ айтқанда, мақтадан алынған өнімнің күрт өсуі Қытайдың мақтаны кешенді өңдеуге маманданған Xinjiang Lihua холдингі Түркістан облысында инвестициялық жобасын іске қосқаннан кейін байқалды. 2025 жылы шетелдік кәсіпорынға 50 мың га жер бөлінген. Бұл жерде әдепкі әсер бар: ірі ойыншының келуі арқылы жер, технология мен ұйымдастыру ресурстары бір жерге шоғырланып, қысқа мерзімде өнім көлемі ұлғаяды. Яғни, өсімнің негізгі драйвері – институционалдық және құрылымдық өзгеріс.

Жалғасы 2-бетте

СУТЕГІ ЭНЕРГЕТИКАСЫ –

«ЖАСЫЛ ЭКОНОМИКАНЫҢ» НЕГІЗІ

БҮГІНДЕ ӨЛЕМ ЕЛДЕРІ ЖАҢА ЭНЕРГИЯ КӨЗІНЕ КӨШУГЕ АСЫҒЫП ОТЫР. ӨЙТКЕНІ ҚАЗБА ОТЫНЫНА ТӘУЕЛДІЛІК ТЕК ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЕМЕС, ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ҚАУІП-ҚАТЕРГЕ ДЕ ӨКЕЛІП СОҚТЫ. ӨЛЕМДІК ЖЫЛЫНУ, АУА ЛАСТАНЫУ, ТАБИҒИ АПАТТЫҢ ЖИІЛЕУІ, МҰНЫҢ БӘРІ БАЛАМА ЭНЕРГИЯ ІЗДЕУДІ ТАЛАП ЕТУДЕ. ОСЫ ТҮСТА СУТЕГІ ЭНЕРГЕТИКАСЫ АЛДЫҢҒЫ ҚАТАРҒА ШЫҚТЫ. САРАПШЫЛАР «СУТЕГІ – ХХІ ҒАСЫРДЫҢ МҰНАЙЫ» ДЕП ТЕГІН АЙТПАЙДЫ.

ӘЛЕМДІК ТӘЖІРИБЕ: КІМ АЛДА КЕЛЕДІ?

Сутегі энергетикасы бүгінде жаһандық энергетикалық саясаттың ең өзекті тақырыбының біріне айналды. Сарапшылар оны болашақтың «таза отыны» деп атап жүр. Себебі сутегі тек баламалы энергия көзі ғана емес, сонымен қатар төмен көміртекті экономикаға көшудің басты құралы саналады.

Дамыған елдер қазірдің өзінде сутегіні ұлттық энергетикалық стратегияның өзегіне айналдырып, миллиардтаған инвестиция күйде. Әлемнің алдыңғы қатарлы мемлекеттері қай бағытта ілгерілеп келеді?

Халықаралық Жаңартылатын Энергия Агенттігінің (IRENA) бұрынғы бас директоры Аднан Амин: «Жаңартылатын энергия көздерімен өндірілген жасыл сутегі – таза болашақтың негізі. Бұл технология елдерге энергия қауіпсіздігін нығайтып қана қоймай, экономиканы әртарапандандыруға мүмкіндік береді», деп баға берді.

Жапония – «сутектік қоғам» тұжырымдамасын алғаш қабылдаған ел. 2017 жылы арнайы жол картасы бекітіліп, Токио Олимпиадасы кезінде көліктер мен тұрғын үйлер сутегімен жұмыс істеді. Жапон билігі 2030 жылға дейін 800 мыңнан астам сутекті көлікті пайдалануға беруді жоспарлап отыр. Бұл Жапонияның технологиялық серпінін ғана емес, экологиялық саясаттағы табандылығын көрсетеді.

Еуропадағы көшбасшы – Германия. 2018 жылы бұл ел алғашқы сутекті пойызды іске қосты. Қазір 2030 жылға қарай 5

мыңға жуық сутегі құю стансасын салу жоспарын қолға алды. «Еуропалық жасыл келісім» аясында сутегі энергетикалық тәуелсіздіктің басты тірегіне айналып отыр. Германия тәжірибесі Еуропаның болашағы сутегіге тәуелді екенін айқындай түседі.

Оңтүстік Кореяда «Сутегі экономикасының 2040 жылға дейінгі жол картасы» бағдарламасы жүзеге асырылып жатыр. Жоспарға сәйкес алдағы кезеңде 6 миллионнан астам сутегімен жүретін көлік пайдалануға берілмек. Бүгінде Hyundai компаниясы жүк көліктеріне сутегі технологиясын енгізіп, оның нақты нәтижесін көрсете бастады.

2035 жылға қарай Қытай әлемдік сутегі өндірісінің 30 пайызын иемденуді жоспарлап отыр. Расында, инфрақұрылымдық жобалардың ауқымы мен мемлекет қолдауы Қытайды болашақта ең ірі өндірушінің біріне айналдыруы ықтимал.

АҚШ-та сутегі энергетикасы негізінен жеке сектордың бастамасымен дамып келеді. Калифорния штатында сутегі құю стансалары қарқынды түрде көбеюде. General Motors, Nikola Motors компаниясы сутекті жүк көліктерін сынақтан өткізіп, нарыққа жол аша бастады.

Сауд Арабиясы – жаңа ойыншы. Бұл ел НЕОМ жобасы арқылы әлемдегі ең ірі жасыл сутегі зауытын іске қосты. Енді жасыл энергияны экспорттаушы мемлекетке айналуы көздеп отыр.

Сутегі энергетикасы – ертеңнің емес, бүгінгі күн мәртебінде тұрған мәселе. Сондықтан бұл бағыттағы әлемдік тәжірибені ескеріп, Қазақстан да өз әлеуетін тиімді пайдалана білсе, жаһандық бәсекеде өз орнын иеленері сөзсіз.

Жалғасы 6-бетте

Аманат ҰМБЕТБАЕВ:

ЖЕРСЕРІКТЕРДІ 100 ПАЙЫЗ ӨЗ ЕЛІМІЗДЕ ҚҰРАСТЫРАМЫЗ

ЕЛІМІЗ ҒАРЫШ АППАРАТТАРЫН ШЕТЕЛГЕ ЭКСПОРТТАМАҚ, РЕСМИ МӘЛІМЕТКЕ СҮЙЕНСЕК, ОДАН ШАМАМЕН 75 МЛН ДОЛЛАР ПАЙДА ТҮСЕДІ. СОНДАЙ-АҚ БҰЛ ЕЛ ТАРИХЫНДАҒЫ ЕҢ ҮЛКЕН ТЕХНОЛОГИЯ ЭКСПОРТЫ БОЛМАҚ, ДЕМЕК, БҰРЫН СЫРТТАН САТЫП АЛЫНАТЫН ТЕХНОЛОГИЯЛАР ЕНДІ БІРТІНДЕП ЕЛ ІШІНДЕ ЖАСАЛЫП, ТОЛЫҚ ЦИКЛДІ ӨНДІРІС ЖОЛҒА ҚОЙЫЛЫП КЕЛЕДІ. СЫНАҚ КЕШЕНІ, ОТАНДЫҚ ИНЖЕНЕРЛЕРДІҢ ТӘЖІРИБЕСІ МЕН ХАЛЫҚАРАЛЫҚ БАЙЛАНЫС АЛҒА НЫҚ ҚАДАМ БАСУҒА МҰМКІНДІК БЕРІП ОТЫР. ОСЫ БАҒЫТТАҒЫ НАҚТЫ ЖОСПАРЛАР МЕН МҰМКІНДІКТЕР ТУРАЛЫ «ҚАЗАҚСТАН ҒАРЫШ САПАРЫ» ҰЛТТЫҚ КОМПАНИЯСЫНЫҢ БАСҚАРУШЫ ДИРЕКТОРЫ АМАНАТ ҰМБЕТБАЕВПЕН СҰХБАТТАСТЫҚ.

5»

Негізгі күнгі ТОЛҚЫНДАР

ЕЛУДЕН АСҚАНША ЖАС АҚЫНДАРДЫҢ ТІЗІМІНДЕ ЖҮРДІК. ҚАЛАМАҚЫ, ПӨТЕРДІ БЫЛАЙ ҚОЙҒАНДА, ӨМІРІМІЗГЕ НАРЫҚ, ЕНГЕЛІ КІТАПТАРЫМЫЗ ДА УАҚЫТЫМЕН ШЫҚПАЙ ҚАЛДЫ. АҚШАСЫ БАРЛАР АҚЫНҒА АЙНАЛДЫ. ЕРТАЙ СЕКІЛДІ ДАРА ДАРЫН, СИРЕК СУРЕТКЕРДІҢ БАҒАСЫ БЕРІЛДІ МЕ? ОСЫНДАЙДА БЕРНАРД ШОУДЫҢ: «УИТМЕН – КЛАССИК, АЛАЙДА АСПАНДАҒЫ КҮНДІ АҢҒАРМАҒАНДАЙ, ОНЫ БАЙҚАҒЫСЫ КЕЛМЕГЕН ЖАЛҒЫЗ ЕЛ АМЕРИКА БОЛҒАНЫ ӨКІНІШТІ-АҚ» ДЕГЕНІ ЕСКЕ ТҮСЕДІ. ЕСКЕ ТҮСЕДІ ДЕ ЕРТАЙ СЕКІЛДІ ЕРЕК ТЕ, БӨЛЕК ШАЙЫРЫМЫЗДЫ ҚАЛАЙ ҚОШЕМЕТТЕП, ҚАЛАЙ АЯЛАСАҚ ТА ЖАРАСАР ЕДІ ДЕП ОЙЛАЙСЫҢ.

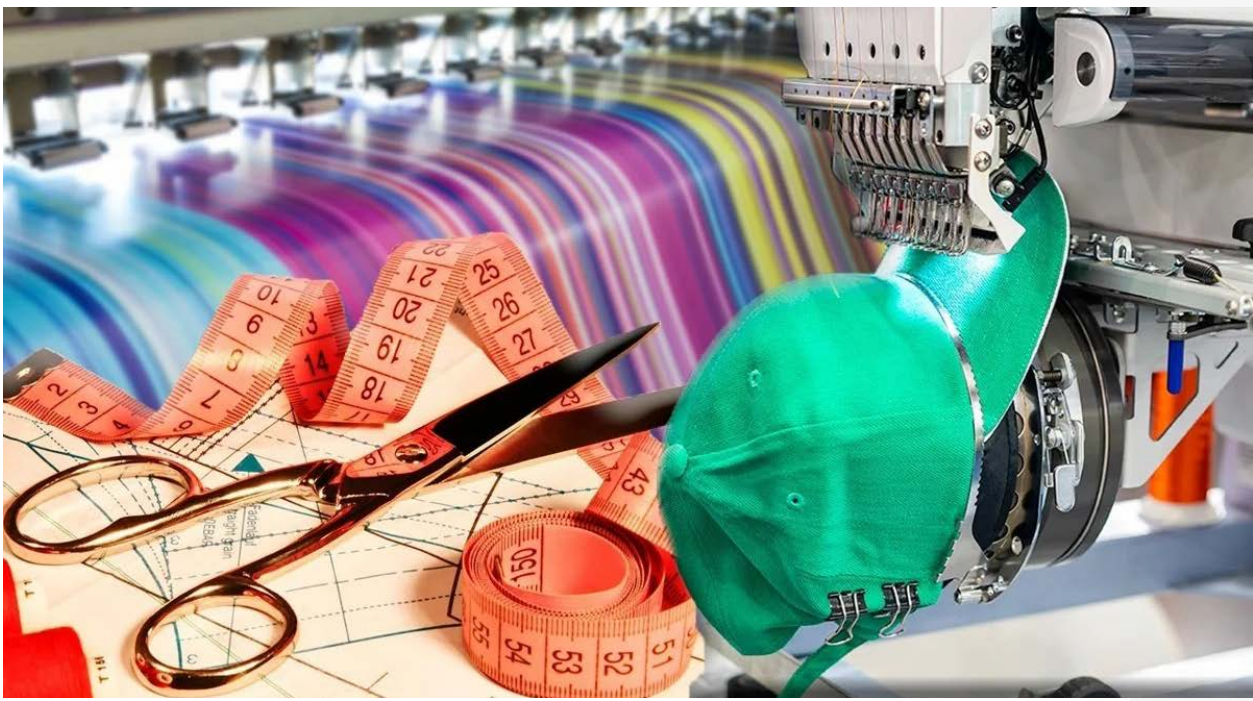
7»

ҚАЗАҚ ТІЛІН ҮЙРЕНГІСІ КЕЛЕТІН ШЕТЕЛДІКТЕР КӨП

АЛ ЕУРОПАЛЫҚТАРДЫҢ ЕРЕКШЕ ҰНАЙТЫН ҚАСИЕТІ – ОЛАР ТАБАҢДЫЛЫҚ ТАНЫТЫП, ДЕҢГЕЙ-ДЕҢГЕЙМЕН ЖҮЙЕЛІ ТҮРДЕ ҮЙРЕНГЕНДІ ҚҰП КӨРЕДІ. ӨЗГЕ ТІЛДІ ҮЙРЕНУГЕ АСҚАН ҰҚЫПТЫЛЫҚПЕН ҚАРАЙДЫ. ӘР СӨЗДІ НАҚТЫЛАП, МАҒЫНАСЫ МЕН МӘНІН СҰРАП, ЖАУАП АЛМАЙЫНША ТЫНЫШТАЛМАЙДЫ. БІЗДІҢ МӘДЕНИЕТКЕ ОСЫЛАЙША АЙРЫҚША ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҚ ТАНЫТЫП ЖАТҚАН СОҢ, БЕТІ ҚАЙТПАСЫН ДЕП, ТАЛАБЫНА, СҰРАНЫСЫНА САЙ ЖОҒАРЫ ДЕҢГЕЙДЕ САБАҚ ӨТКІЗУГЕ ТЫРЫСАМЫН.

8»

ЖОЛЫ АУЫР

Ділда УӘЛИБЕК

Басы 1-бетте

ЖЕҢІЛ ӨНЕРКӘСІП

ШИКИЗАТ ЭКСПОРТЫ
БАСЫМ, АЛ МАРЖАСЫ
ЖОҒАРЫ СЕГМЕНТТЕР
СЫРТТА ҚАЛЫП ОТЫР.
ТІПТІ, ЭКСПОРТ ҚҰРЫ-
ЛЫМЫНЫҢ ӨЗІ
ӨЗГЕРМЕГЕН, ӘЛІ ДЕ МАҚ-
ТАНЫ КӨБІНЕ
ӨНДЕЛМЕГЕН НЕМЕСЕ
ЖАРТЫЛАЙ ӨНДЕЛГЕН
КҮЙДЕ ШЕТЕЛГЕ САТАМЫЗ.
СОНЫҢ САЛДАРЫНАН ІШКІ
НАРЫҚТА КИИМ-КЕШЕК
ИМПОРТЫНА ТӘУЕЛДІЛІК
САҚТАЛЫП ОТЫР.

жеткіліксіздігін және шикізаттық бағдарды тағы да айқындап отыр. Егер алдағы уақытта мақтадан дайын өнімге дейін өндіретін толық цикл қалыптаспаса, қазіргі рекорд ұзақ-мерзімді экономикалық әсер бермейді. Ал егер индустриялық өңдеу іске қосылып, ішкі өндіріс дамыса, бұл сектордың берері көп болмақ.

САН САПАҒА АЙНАЛСЫН ДЕСЕК

Қазір елімізде 1 400-ден астам жеңіл өнеркәсіп кәсіпорны жұмыс істеп тұр, оның жартысынан астамы – киім тігушілер. Нақтырақ тоқталсақ, 803 тіпін өндірісі, 481 тоқыма өнеркәсібі, 122 тері және соған ұқсас бұйымдар шығаратын кәсіпорын бар. Жалпы, кейінгі жылдардағы жеңіл өнеркәсіп саласы-

киім өндірісі – 32 пайыз, былғары және аяқ киім сегменті бар болғаны 6,5 пайыз деңгейінде қалып отыр. Яғни, шикізатқа жақын сегмент өсіп, ал жоғары қосылған құн қалыптастыратын бағыттар баяу дамып келеді.

Мұндай құрылымдық асимметрияны тек статистика емес, өндірістік тізбек те растайды. 2025 жылы елде 466 мың тонна мақта жиналғанымен, оның тек 116,1 мың тоннасы ғана мақта талшығы деңгейінде өңделген. Ал одан әрі терең өңдеу, яғни иірілген жіп, мата және дайын тоқыма өнімдері көлем жағынан айтарлықтай аз. Мысалы, 500 тонна иірілген жіп пен 5,2 млн шаршы метр матаны алып қарасақ, бұл шикізат базасымен салыстырғанда өте төмен деңгей екені көзге ұрып тұр.

Вице-Министр Олжас Сапарбековтің есебіне, бір тонна мақта талшығын толық өңдеу 1 650 данаға дейін дайын тоқыма өнімін шығаруға мүмкіндік береді. Теориялық есеп бойынша бұл 1,67 млрд доллар көлемінде қосылған құн қалыптастырып, 5 мыңға дейін жаңа жұмыс орнын ашуға жол ашады. Бұл дерек саладағы негізгі проблема өнім көлемінде емес, құн тізбегінің үзілуінде екенін нақты көрсетеді.

Тізбектің үзілуі мына жерде айқынырақ көрінеді: дайын тоқыма бұйымдары бойынша импорт үлесі кей сегменттерде 90-95 пайызға дейін жетеді. Көрпе мен жамылғылар – 94,3 пайыз, мақта-маталары – 92,6 пайыз. Бұл жағдай ішкі өндірістің өсуі мен тұтыну нарығының құрылымы арасында теңгерім жоқ екенін айқын көрсетеді. Өндіріс бар, бірақ ол ішкі сұранысты жабағын деңгейге жетпеген.

Сонымен қатар экспорт құрылымы да осы түрленділікті күшейтіп отыр. Мақта көбіне төмен өңделген күйде сыртқа шығарылады, ал жоғары қосылған құн сыртқы нарықтарда қалыптасады.

Үкімет бұл олқылықты институционалдық құралдар арқылы түзетуге тырыспақ. Жаңбық құнының 40 пайызына дейін өтемақы беру, 3 пайыздық жеңілдетілген қаржыландыру, арнайы экономикалық аймақтардағы басымдықтар сияқты бірқатар жеңілдік қарастырылған.

Алайда саясаттың тиімділігі тек қаржылай ынталандырумен шектелмейтінін түсінген маңызды. Негізгі мәселе өндіріс экожүйесінің толық қалыптаспағанында болып отыр. Сөз басында айтып өткен 1 400-ден астам кәсіпорынның басым бөлігі шағын бизнес форматында жұмыс істейді. Бұл өндірістік интеграцияның әлсіздігін және масштаб эффектісінің жеткіліксіз екенін білдіреді.

Осы тұрғыдан алғанда, үкіметтік штаб отырысында айтылған кешенді бағдарлама әзірлеу бастамасы үш негізгі шарт орындалғанда, шикізатты терең өңдеу міндетті түрде ішкі нарықта қалса; технологиялық трансфер нақты өнім өндірумен бекітілсе; жергілікті жеткізушілер индустриялық тізбекке кіріксе ғана нәтижелі болады.

Экономист Мақсат Сералының пікірінше, жеңіл өнеркәсіптің дамуын жеке бір сала ретінде емес, ауыл шаруашылығы мен шикізат секторымен тығыз байланыста қарастыру қажет. Сарапшының айтуынша, бұл салада ірі жүйелік реформа қажет, бірақ ол жалпы сипатта емес, нақты ішкі механизмдерге сүйенуге тиіс. Әлемдік тәжірибеге назар аударсақ, мысалы, Қырғыз Республикасы мен Өзбекстан жеңіл өнеркәсіпті белсенді дамытып, оны ЖІӨ-нің маңызды бөлігіне айналдырған. Бұған екі негізгі фактор ықпал еткен: арзан еңбек күші және жеткілікті шикізат базасы. Қазақстанда осы екі ресурс та бар. Сондықтан мәселе жаңа модель ойлап табуда емес, бар ресурстарды тиімді үйлестіруде.

• ПІКІР

Мақсат СЕРАЛЫ,
экономист:

ЕҢ ҮЛКЕН ҚАТЕЛІК – БӘРІНЕ ОРТАҚ БІР МОДЕЛЬ ІЗДЕУ

– Жеңіл өнеркәсіпті жеке-дара қарастырмау керек. Бұл – ауыл шаруашылығымен де, шикізат секторымен де тікелей байланысып жатқан күрделі жүйе. Шын мәнінде, экономиканың бұл үш бағыты бір-бірін толықтырып отырады. Егер ауыл шаруашылығы дамыса, оның ішінде мақта, тері, жүн сияқты шикізат түрлері көбейсе, бұл автоматты түрде жеңіл өнеркәсіптің де дамуына серпін береді. Яғни, бір саланың қозғалысы екіншісін ілестіріп әкетеді.

Бірақ бізде мәселе тек өндіріс көлемінде емес, оның ішкі құрылымында жатыр. Біз көбіне шикізат өндіріміз де, оны терең өңдеу кезеңінде әлсіздік танытамыз. Соның салдарынан қосылған құн сыртқа кетіп жатыр. Бұл жерде үлкен реформа қажет, бірақ ол үстірт емес, саланың ішкі логикасына сүйенген реформа болуға тиіс. Әрбір тетік, әрбір өндірістік буынға нақты есеппен қарау керек.

Әлемдік тәжірибеге қарасақ, кейбір көрші елдер жеңіл өнеркәсіпті дұрыс жолға қойып үлгерді. Мысалы, Өзбекстан мен Қырғыз Республикасы бұл бағытта айтарлықтай ілгеріледі. Олардың табысының түпкі себебі – екі фактор біріншісі, шикізат базасының болуы, екіншісі – салыстырмалы түрде арзан еңбек күші. Бізде де бұл екі ресурс бар, әсіресе оңтүстік өңірлерде. Сондықтан жаңа модель ойлап табудың қажеті жоқ, бар мүмкіндікті дұрыс үйлестіру маңызды.

Мемлекет тарапынан қолдау да болуы керек, бірақ ол тек қаржы құюмен шектелмеуі тиіс. Ең бастысы – ішкі нарықты қорғаудың және дамытудың тиімді механизмдерін енгізу. Мысалы, белгілі бір тауар сегменттерінде отандық өндірушінің үлесін арттыру үшін квота сияқты құралдарды қарастыруға болады. Бұл жерде әңгіме нарықты толық жабу туралы емес, тепе-теңдік орнату жайлы.

Әрине, біз халықаралық ұйымдардың мүшесіміз, сондықтан қатаң протекционистік шараларды қолдану мүмкін емес. Бірақ жанама тетіктер бар, соларды дұрыс пайдалану керек. Көп ел осындай құралдар арқылы өз өндірісін аяғынан тұрғызған.

Тағы бір маңызды мәселе – терең өңдеу. Бізде тері, мақта, жүн сияқты шикізат бар, бірақ олардың толық циклда өңделуі жолға қойылмаған. Мысалы, тері шикізаты ұзақ жыл бойы сыртқа шығарылып келді. Бұл – тек экономикалық емес, стратегиялық әлсіздік. Себебі біз қосылған құнды өзімізде қалдырмай отырмыз.

Ал егер осы шикізатты іште өңдейтін жүйе қалыптасса, онда жаңа өндірістер пайда болады: аяқ киім, киім, тұрмыстық бұйымдар. Бұл тек экономика емес, жұмыс орындары мәселесі де. Әсіресе, оңтүстік өңірлер үшін бұл өте маңызды бағыт.

Кәсіпкерлердің негізгі айтатыны белгілі: қаржы жетіспейді және нарық жоқ. Бірақ бұл екі мәселе бір-бірімен байланысты. Егер мемлекет бастапқы кезеңде қолдау көрсетіп, ұзақмерзімді нарықтық кепіл қалыптастырса, бизнес те тәуекелге баруға дайын болады. Кей жобалар бірден пайда әкелмейді, бірақ олардың стратегиялық құны жоғары.

Сондықтан жеңіл өнеркәсіпті дамытуда ең үлкен қателік – бәріне ортақ бір модель іздеу. Бұл сала әртүрлі сегменттен тұрады, әр өңірдің жағдайы да бөлек. Бір жерде мақта дамыса, бір жерде тері, бір жерде тоқыма өндірісі алға шығады. Демек, шешім де соған сай жеке-жеке қарастырылуы керек.

Егер біз осы логикаға көшсек, жеңіл өнеркәсіп жай ғана қосымша сектор емес, нақты жұмыс орындарын ашатын, ішкі нарықты қорғайтын және импортқа тәуелділікті азайтатын маңызды экономикалық тірекке айналады.

PS.

ОСЫЛАЙША, ЖЕҢІЛ ӨНЕРКӘСІПТЕ ЕКІЖАҚТЫ ҮРДІС ҚАЛЫПТАСЫП ОТЫР. БІР ЖАҒЫНАН ӨСІМ БАР ДЕЙМІЗ, ЕКІНШІ ЖАҒЫНАН ОЛ ӨСІМДІ КӨЗБЕН КӨРІП, ИГІЛІМІЗГЕ ЖАРАТЫП ОТЫРҒАН ЖОҚПЫЗ. МЕМЛЕКЕТ ҚОЛДАУСЫЗ ҚАЛДЫРЫП ОТЫРҒАН ЖОҚ, БІРАҚ АЛДАҒЫ УАҚЫТТА САЯСАТ ТЕК ӨНДІРІС КӨЛЕМІН ҰЛҒАЙТУҒА ЕМЕС, ҚҰН ТІЗБЕГІН ТЕРЕҢДЕТУГЕ БАҒЫТТАЛСА, ЖЕҢІЛ ӨНЕРКӘСІП ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНДА ЭКСПОРТТЫҚ ЖӘНЕ ЖҰМЫСПЕН ҚАМТУ ДРАЙВЕРІНЕ АЙНАЛА АЛАДЫ. АЛ ЕГЕР ҚАЗІРГІ ҚҰРЫЛЫМ ӨЗГЕРІССІЗ ҚАЛСА, САЛА ӨСІП ЖАТҚАНЫМЕН, СТРАТЕГИЯЛЫҚ ТҰРҒЫДАН ИМПОРТҚА ТӘУЕЛДІ НАРЫҚ РЕТІНДЕ ҚАЛА БЕРМЕК. САРАЛАЙ КЕЛЕ, ШЕТЕЛДЕН ҒАНА «КИІНЕТІН» ЕЛІМІЗ ДЕГЕН ҚОРЫТЫНДЫҒА КЕЛУГЕ БОЛАДЫ. ДЕГЕНМЕН КИІЕНІМІЗ ҚАНДАЙ КИІМ? ОНЫҢ САПАСЫНА ҚАТЫСТЫ МӘСЕЛЕ – ӨЗ АЛДЫНА БӨЛЕК ӘНГІМЕ.

ЕЛІМІЗ ЕО-ға МҰНАЙ ЖЕТКІЗУДЕ

ЕЛІМІЗ 2025 ЖЫЛДЫҢ ҚОРЫТЫНДЫСЫ БОЙЫНША ЕУРОПАЛЫҚ ОДАҚ ЕЛДЕРІНЕ МҰНАЙ ЖЕТКІЗЕТІН НЕГІЗГІ СЕРІКТЕСТЕРДІҢ ҚАТАРЫНА КІРІП, ЕКІНШІ ОРЫНҒА ШЫҚТЫ. БҰЛ ТУРАЛЫ ЕО КЕҢЕСІНІҢ ДЕРЕКТЕРІНЕ СІЛТЕМЕ ЖАСАҒАН РЕСМИ МӘЛІМЕТТЕРДЕ АЙТЫЛДЫ.

2025 жылы Қазақстан Еуроодаққа 55,8 млн тонна шикі мұнай экспорттаған. Көрсеткіш бойынша бірінші орында АҚШ тұр – 63,5 млн тонна. Ал Норвегия 55,7 млн тоннамен үшінші орынға жайғасты. Осылайша, аталған үш ел ЕО-ның негізгі

мұнай жеткізушілері атанып отыр.

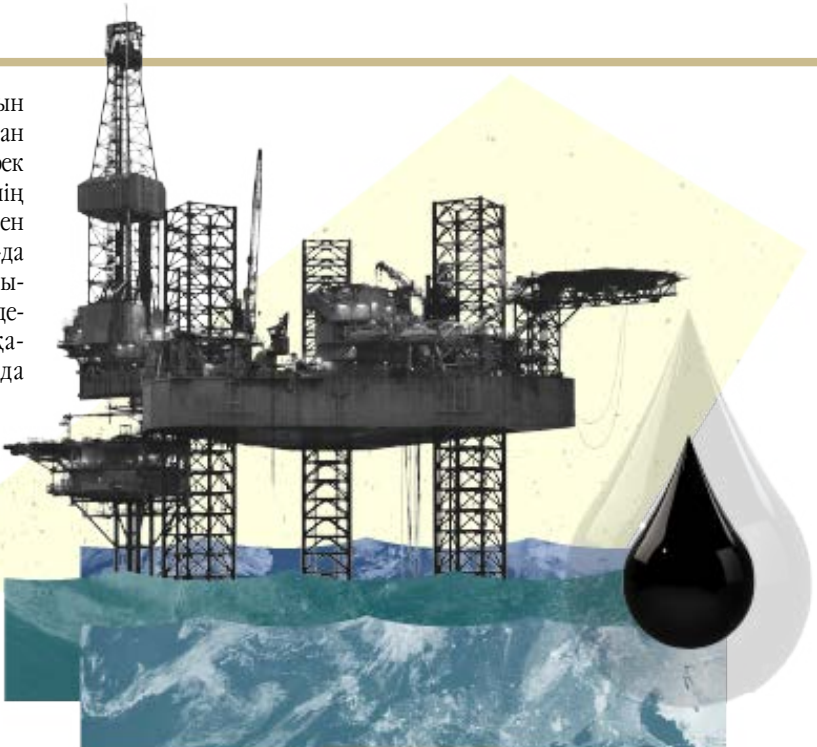
Қазақстанның үлесіне Еуроодақ импорттайтын мұнайдың шамамен 12 пайызы тиесілі. Жалпы алғанда, 2025 жылы ЕО елдері 435 млн тоннаға жуық мұнай сатып алып, оған 212 млрд еуродан астам қаражат жұмсаған.

Кейінгі жылдары Еуроодақтың мұнай жеткізушілері арасында айтарлықтай өзгерістер болды. Атап айтқанда, Ресей мұнайының үлесі 2021 жылғы 25,8

пайыздан 2025 жылы 2,2 пайызға дейін төмендеген. Бұл өзгерістер геосаяси шиеленістен кейін енгізілген санкцияларға байланысты болып отыр.

Ресми дерекке сүйенсек, Ресейдің орнын көбіне АҚШ, Норвегия және Қазақстан басқан. Бұл Қазақстанның әлемдік мұнай нарығындағы рөлінің артып келе жатқанын көрсетеді.

ЕКІНШІ ОРЫНҒА ШЫҚТЫ

«АМАНАТ» ПАРТИЯСЫ ЖАҢА ЖОБА БАСТАДЫ. ОЛ ПАРТИЯНЫҢ КАДРЛЫҚ АКТИВІНІҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ ҚҰЗЫРЕТІН ДАМУҒАҒА БАҒЫТТАЛЫП ОТЫР. ЖОБА АЙМАҚТАРДА КӘСІБИ ӘРІ ТИІМДІ БАСҚАРУШЫ БҰЫНДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫ КӨЗДЕЙДІ. ПАРТИЯНЫҢ САЯСИ МЕНЕДЖМЕНТ АКАДЕМИЯСЫ ЖАҢА ФОРМАТТА АУЫЛДЫҚ ОКРУГТЕРДІҢ САЙЛАНҒАН ӘКІМДЕРІН, МӘСЛИХАТ ДЕПУТАТТАРЫН ЖӘНЕ БАСТАУЫШ ПАРТИЯ ҰЙЫМДАРЫНЫҢ ӘКІЛДЕРІН ОҚЫТУ ЖҰМЫСЫН БАСТАДЫ. ЖАҢА БАҒДАРЛАМА БАСҚАРУШЫЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТЕРДІ АРТТЫРУҒА, КӨШБАСШЫЛЫҚ ҚАСИЕТТЕРДІ ДАМУҒА, СТРАТЕГИЯЛЫҚ ОЙЛАУДЫ ЖЕТІЛДІРУГЕ ЖӘНЕ МЕМЛЕКЕТТІК ЖОБАЛЫҚ БАСҚАРУДЫ МЕНГЕРУГЕ БАҒЫТТАЛҒАН. ОҚЫТУ ЖҰМЫСЫ АБАЙ ОБЛЫСЫНДА БАСТАЛАДЫ.

Сөз басында Мәжіліс Спикері, «АМАНАТ» партиясының Төрағасы Ерлан Қошанов әлем қарқынды өзгеріп жатқанын, жаһандық тұрақсыздық жағдайында жаппай цифрландыру мен Жасанды интеллект жаңа өмір шындығына айналғанын атап өтті. Жаңа сын-қатерлерге лайықты жауап беру үшін Мемлекет басшысының бастама-сымен елімізде ауқымды реформалар жүргізілуде. Бұл қадам азаматтардың ел басқару ісіне араласуын кеңейтуде. «АМАНАТ» партиясы жалпыхалықтық үдерістерге тікелей қатысады. Сондықтан партияластар жаңа жағдайда алға қойылған міндеттерді лайықты әрі тиімді орындау үшін жаңа құзыреттерді белсенді түрде меңгеруі қажет.

– Біздің Президентіміз халықаралық қатынастардың мойындалған маманы, әлемдік деңгейдегі дипломат ретінде осындай прогрессивті үрдістерді жақсы біледі. Мемлекет басшысы «Алған дипломың өмір бойы азық болады» деген түсініктің ескіргенін, оның орын «Өмір бойы оқы және үйрен» деген қағида басқанын үнемі айтып жүр. Оның үстіне, жаңа Конституцияда адами капиталды дамыту, білім мен ғылым стратегиялық басымдық ретінде бекітілді.

КӨШБАСШЫЛАРДЫ ДАЯРЛАЙТЫН ЖАҢА БАСТАМА

Бұл біздің басты ресурсымызға айналды. Сондықтан осы бағдарды басшылыққа алған «АМАНАТ» партиясы бүгін жергілікті кадрларды оқыту бағдарламасын бастап отыр. Олар өзіне жауапкершілік ала алатын, табанды, тиімді шешім қабылдай білетін маман болуы керек, – деді Мәжіліс Төрағасы.

Ерлан Қошанов сайланған ауыл әкімдері, мәслихат депутаттары және БПҰ өкілдері бүгінде халық сенім артатын, азаматтар өз мәселелерін шешу үшін жүгінетін нағыз өңірлік элита екенін ерекше атап өтті. Бұл ретте, ауыл әкімдері мемлекеттік бағдарламаларды жүзеге асырудан бастап, әлеуметтік инфрақұрылымды дамытуға дейінгі кең ауқымды мәселелерге жауап

бере отырып, үлкен жүктеме арқалап отыр. Өз кезегінде, мәслихат депутаттары мемлекет пен қоғам арасындағы өзара байланыстың негізгі буыны ретінде қарастырылады. Азаматтардың сенімі мен өңірлердегі тұрақтылық деңгейі олардың кәсіби шеберлігіне, коммуникация сапасына тікелей байланысты. Партияның күн тәртібін жүзеге асыру ісінде 3 800 БПҰ ерекше рөл атқарады. Дәл осы деңгейде қоғамдық пікір қалыптасып, халықпен кері байланыс қамтамасыз етіледі.

Партия Төрағасы жаңа оқу жобасы болашағы зор басқарушыларды анықтауға арналған платформаға айналатынын ерекше атап өтті. Бағдарлама аясында «АМАНАТ» партиясының кадрлық резерві қалыптасып,

мемлекеттік және қоғамдық-саяси қызметте ілгерілетуге бағдарланған тиімді әрі бәсекеге қабілетті көшбасшылар даярланады.

Жаңа оқу жобасына қатысты пікір білдірген «АМАНАТ» партиясының Хатшысы Шолпан Қаринова жаңа оқу бағдарламасы қолданбалы тәсілімен ерекшеленетініне және заманауи ғылыми зерттеулерге сүйенетініне назар аударды.

– Саяси менеджмент академиясы ұсынып отырған жаңа білім беру бағдарламасы тәжірибелік бағытымен ерекшеленеді. Онда әріптестеріміз қызмет барысында кездесетін түрлі жағдайға нақты шешім ұсынылады. Бағдарлама Назарбаев Университеті, Almaty, SDU және БИЛ сынды жетекші жоғары оқу орындары ғалымдарының

қатысуымен әзірленді. Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті жанындағы Республикалық оқу-әдістемелік кеңес оқыту бағдарламасының модульдік құрылымын мақұлдады. Сондай-ақ еліміздегі жоғары оқу орындары бұл оқыту модульдерін өз бағдарламаларына енгізе алады, – деді партия Хатшысы.

Іс-шара барысында Мемлекеттік қызмет істері агенттігінің Төрағасы Дархан Жазықбай мемлекеттік қызмет саласының басшылық құрамын толықтыру барысында «АМАНАТ» партиясы мүшелерінің әлеуеті ашық әрі бәсекелі цифрлық іріктеулер арқылы белсенді пайдаланылып жатқанын атап өтті. Istanbul Kent University экономика, әкімшілік және әлеуметтік ғылымдар факультетінің деканы Хасрет Чомак «АМАНАТ» бағдарламасы нақты нәтижеге негізделгенін және саяси шешімдерді тұрғындардың тұрмысын жақсартуға бағыттайтын көшбасшыларды даярлауды көздейтінін айтты. Абай облысының әкімі Берік Уәли жаңа модульдік бағдарлама ауыл әкімдерінің заңнаманы іс жүзінде қолдану дағдысын қалыптастыруға бағытталатынын, олар бюджеттік ресурстарды тиімді басқаруды – бюджеттік вертикальді түсінуден бастап, өз кіріс базасын дамытуды, салық түсімдерін арттыруды және аумақтардың экономикалық өсімін ынталандыруды меңгеретінін атап өтті.

Сондай-ақ іс-шарада Ғылым және жоғары білім вице-министрі Гүлзат Көбенова, Назарбаев Университеті Жоғары мемлекеттік саясат мектебінің профессоры, италиялық саяси технолог Рикардо Пелиццо, Солтүстік Қазақстан облысы Мағжан Жұмабаев ауданы мәслихатының төрағасы Айзада Рахметова және «Жетіген» БПҰ төрағасы, Алатау қаласы Жетіген шағын ауданындағы №11 орта мектептің музыка пәні мұғалімі Анастасия Мельник, Атырау университетінің ректоры Саламат Идрисов, Шығыс Қазақстан университетінің ректоры Мұхтар Төлеген және Торайғыров университетінің ректоры Нұрлан Медетов сөз сөйледі.

Жаңа оқу бағдарламасының басталуына мемлекеттік органдар мен академиялық қауымдастық өкілдері, сондай-ақ бейнеконференция байланысы арқылы партияның өңірлік филиалдарының қызметкерлері қатысты.

«ҒЫЛЫМ TALKS»: ЗЕРТТЕУШІЛЕРГЕ МҮМКІНДІК ҰСЫНАТЫН АЛАҢ

«АМАНАТ» ПАРТИЯСЫНЫҢ ХАТШЫСЫ ШОЛПАН КАРИНОВАНЫҢ ПАВЛОДАР ОБЛЫСЫНА ЖҰМЫС САПАРЫ АЯСЫНДА «ӘЙЕЛДІҢ БІЛІМІ – БОЛАШАҚ ҒЫЛЫМНЫҢ НЕГІЗІ» ТАҚЫРЫБЫНДА ҒЫЛЫМИ-САРАПТАМАЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯ ӨТТІ. ПАРТИЯ ФИЛИАЛЫНЫҢ ӨНІРЛІК ӘЙЕЛДЕР ҚАНАТЫ ҰЙЫМДАСТЫРҒАН ІРГЕЛІ ІС-ШАРА «ҒЫЛЫМ TALKS» КЕЙС-ПЛАТФОРМАСЫ ФОРМАТЫНДА ӨТКІЗІЛДІ. КЕЗДЕСУ БАРЫСЫНДА ӨНІРДЕГІ ЖЕТЕКШІ ӘЙЕЛ БІЛІМДІДAR БАС ҚОСЫП, КӘСІБИ ДИАЛОГ ҚҰРУҒА, ТӘЖІРИБЕ АЛМАСУҒА ЖӘНЕ ОТАНДЫҚ ЗИЯТКЕРЛІК ОРТАНЫ ДАМУҒА, ТИІМДІ ШЕШІМДЕР ІЗДЕУГЕ БАҒЫТТАЛҒАН БЕДЕЛДІ АЛАҢҒА АЙНАЛДЫ.

Конференция жұмысын ашқан «АМАНАТ» партиясының Хатшысы Шолпан Қаринова ғылым саласына жүйелі мемлекеттік қолдау көрсетудің маңызын атап өтіп, ашық ақпарат көздерінде жарияланып, халық тарапынан қызу қолдау тауып жатқан кейбір ғылыми зерттеулерге тоқталды. Сонымен қатар ол партиялас депутаттардың ғылымға қатысты заңнаманы жетілдіру мәселелеріне назар аударды. Жиналған ғылым саласы қызметкерлеріне Әйелдер қанаты жүзеге асырып жатқан жобалар және олардың әсері жайлы мағлұмат берді. Оның айтуынша, бүгінде цифрлық құзырет аясын кеңейту және әйелдердің академиялық ортада өзін танытуына қажет жаңа мүмкіндіктерге жол ашу – аса маңызды.

«АМАНАТ» партиясы ғылымды дамытуға, цифрлық құзыреттерді арттыруға және зерттеу ортасында әйелдердің мүмкіндіктерін кеңейтуге бағытталған бастамаларға жүйелі түрде қолдау көрсетіп келеді», – деді партия Хатшысы.

Мәжіліс депутаты, «АМАНАТ» партиясы жанындағы «Ғылымдағы әйелдер» бағытының төрағасы Вера Ким отандық ғалымдардың кейбір ғылыми жетістіктеріне, заңнамада ғылымды қолдауға бағытталған бастамаларға тоқталды. Кездесудің негізгі идеясы – ғылыми әлеуетті біріктіру және көшбасшылық құзыреттерді дамыту. Сарапшылар цифрландыру мен ғылымның жаһандық трансформациясы жағдайындағы заманауи сын-қатерге жедел жауап бере алатын

тұрақты зерттеушілер қауымдастығын қалыптастыру мәселесіне баса назар аударды.

Мәжіліс депутаты Вера Ким жас кадрларға институционалдық қолдау көрсету мен тәлімгерлік етудің маңызын ерекше атап өтті.

– Қазір ғылымдағы әйелдер – тек жоғары кәсіби шеберлер ғана емес, сонымен қатар ел дамуының қуатты ресурсы. Біздің міндетіміз – зерттеуші қыз-келіншектер өздерінің жарқын болашағына сеніммен қарай алатын, академиялық мансап құра алатын тұрақты қолдау экожүйесін қалыптастыру, – деді Вера Ким.

Конференция барысында Павлодар облысы әкімінің орынбасары Айгүл Маликова қыз-келіншектер тек ғылымда ғана емес, мемлекеттік басқару жүйесінде де өздерін танытып отырғанын атап өтті.

– Әйелдер тек ғылым саласында ғана емес, сонымен қатар стратегиялық шешімдер қабылдайтын, әлеуметтік және білім беру күн тәртібін қалыптастыратын, өңірлер мен тұтас мемлекеттің дамуына үлес қосатын мемлекеттік қызметте де барған сайын маңызды рөл атқаруда. Әйелдер көшбасшылығын қолдау – қоғамның тұрақты болашағына салынған инвестиция, – деді Айгүл Маликова.

Конференцияның сарапшылар блогы жаһандық өзгерістер жағдайында мемлекеттілікті нығайту мәселесінен бастап, ғылыми дипломатия мен халықаралық әріптестікті дамытуға дейінгі кең

ауқымды өзекті бағыттарды қамтыды. Қатысушылар ғылыми саланы цифрлық трансформациялау қадамдарын, білім беру мен денсаулық сақтау жүйелеріне жасанды интеллектті енгізу перспективаларын, сондай-ақ жас кадрлардың академиялық бағыт-бағдарын қалыптастыру мәселелерін жан-жақты талқылады. Сонымен қатар гуманитарлық зерттеулердің болашағына және әйелдердің инженерлік әрі STEM бағыттарға кеңінен араласуына ерекше назар аударылды.

Margulan University, Инновациялық Еуразия университеті, Торайғыров университеті, Семей медициналық университеті және Екібастұз инженерлік-техникалық институты сарапшылары қазіргі сын-қатерлерге терең талдау жүргізілген мазмұнды баяндамалар жасады. Спикерлер қатарында Margulan University профессоры Айгүл Садықова, Инновациялық Еуразия университетінің экономика ғылымдарының докторы, профессоры Айна Нарынбаева, Margulan University филология ғылымдарының докторы, профессоры Зифа Темірғазина, сондай-ақ Торайғыров университетінің Басқарма мүшесі – стратегиялық даму, халықаралық ынтымақтастық және цифрландыру жөніндегі проректоры, PhD докторы, қауымдастырылған профессор Салтанат Аубакирова және академиялық қауымдастықтың өзге де өкілдері болды. Кәсіби қауымдастық отандық ғылымды әлемдік зерттеу кеңістігіне интеграциялау және білім беру ортасын жедел цифрландыру мәселелерін назарға алды. Сарапшылар жас зерттеуші қыз-келіншектерге қолдау көрсетудің тиімді тетіктерін әзірлеу және академиялық ортада мансап жолымен жоғарылау мүмкіндіктерін қалыптастыру қажет екенін ерекше атап өтті.

Қатысушылар мұндай диалог платформалары тек пікір алмасу алаңы ғана емес, сонымен қатар әйелдердің ғылыми қауымдастығын ұйыстырудың және заман талабына сай инновацияларды ілгерілетудің қуатты құралына айналғанын атап өтті.

Бағдарламаның тәжірибелік жалғасы – Margulan University қабырғасында өткен Мәжіліс депутаты Екатерина Смышляеваның «Цифрлық ортадағы адам құқығы» тақырыбындағы дәрісі. Бұл баяндама студенттер мен оқытушылардың қызығушылығын оятып, жаппай цифрландыру жағдайындағы құқықтық аспектілерді талқылаудың маңызды кезеңіне айналды.

TURGYNDAR AMANATY ЖОБАСЫНЫҢ БАСТЫ МАҚСАТЫ – ҚОЛАЙЛЫ, ҚАУІПСІЗ ЖӘНЕ ЗАМАНАУИ ҚАЛАЛЫҚ ОРТА ҚАЛЫПТАСТЫРУ. СОНДАЙ-АҚ ТҰРҒЫНДАРДЫҢ БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУ. БҰЛ ТУРАЛЫ «АМАНАТ» ПАРТИЯСЫНЫҢ ХАТШЫСЫ ЕРЖАН ЖЫЛҚЫБАЕВ АҚТАУ ҚАЛАСЫНДА ӨТКЕН «ҮЙДІ БАСҚАРУ: ЖАУАПКЕРШІЛІК, СЕНІМ, НӘТИЖЕ» ТАҚЫРЫБЫНДАҒЫ ӨНІРЛІК ФОРУМ ЖҰМЫСЫНДА МӘЛІМДЕДІ. ОЛ КҮН САЙЫН ХАЛЫҚПЕН ТІКЕЛІ ЖҰМЫС ІСТЕЙТІН МИБ ЖӘНЕ ПИК ТӨРАҒАЛАРЫ ТҰРҒЫНДАРДЫҢ НАҚТЫ СУРАНЫСЫН ЖАҚСЫ БІЛЕТІНІН ЖӘНЕ TURGYNDAR AMANATY ПАРТИЯЛЫҚ ЖОБАНЫҢ ҚОЗҒАУШЫ КҮШІНЕ АЙНАЛУҒА ТИІС ЕКЕНІН АТАП ӨТТІ.

ЖАУАПКЕРШІЛІК, СЕНІМ, НӘТИЖЕ

Форум жұмысына Мәжіліс депутаттары, «АМАНАТ» партиясы фракциясының мүшелері Самат Мусабасев пен Еділ Жанбыршин, Маңғыстау облысының әкімі Нұрдаулет Қылыбай, партия филиалдарының басшылары, облыстық мәслихат депутаттары, сондай-ақ өңірдегі МИБ және ПИК өкілдері қатысты.

Өз кезегінде, партия Хатшысы Ержан Жылқыбаев Маңғыстау облысы еліміздегі жетекші өндірістік орталықтардың бірі ретінде стратегиялық маңызға ие екенін атап өтті. Оның айтуынша, өңірде инфрақұрылымды дамыту бағытында жүйелі жұмыс жүргізілуде. 36 инвестициялық жоба жүзеге асырылып жатыр, 13 «жайлы мектеп» салынуда, медициналық және спорт нысандары бой көтеруде. Жыл басынан бері облыс аумағындағы құрылыс жұмысының көлемі 9,2 млрд теңгені құрап, өткен жылмен салыстырғанда 2,1%-ға артты. Ал пайдалануға берілген тұрғын үй көлемі 36,9%-ға өсті. Бүгінде облыста 1 938 көпқабатты тұрғын үй бар. Олардың 1 076-сы кондоминиум нысаны ретінде жұмыс істейді. Тұрғын үй қорының қарқынды дамуы оны пайдалану мен күтіп-ұстау барысындағы жүйелі тәсілді талап етеді.

Партия Хатшысы Ержан Жылқыбаевтың айтуынша, TURGYNDAR AMANATY жобасы партия тарапынан тұрғын үй-коммуналдық шаруашылығы саласын реформалауға арналған қоғамдық тірек ретінде іске қосылды. Жыл басынан бері осындай форум-семинарлар Қарағанды, Ақмола, Павлодар, Түркістан, Шығыс Қазақстан облыстарында және Абай облысында өтіп, өз тиімділігін дәлелдеді.

– Біз бұл жұмысты Маңғыстауда жалғастырып отырмыз. Сіздер – тұрғын үй бірлестіктерінің жетекшілері тұрғындармен байланыс орнататын

негізгі буын саналасыздар. TURGYNDAR AMANATY жобасы аясында келесі іс-шараларды жүзеге асыруды жоспарлап отырмыз. Бұл – МИБ және ПИК төрағаларына арналған OSI-SKILLS форматындағы оқыту семинарларын ұйымдастыру. Сондай-ақ қалалар мен аудан орталықтарында МИБ және ПИК төрағаларының жұмысын жүйелейтін қалалық кеңестер құру, – деді партия Хатшысы.

Жоба аясында құрылыс салушылардың кепілдік мерзімін ұлғайтудан бастап, инженерлік желілерді коммуналдық қызметтерге беру рәсімдерін жетілдетуге және басқару үдерістеріне цифрландыруды енгізуге дейінгі жүйелі мәселелерді шешу ісіне ерекше назар аударылады.

Өз кезегінде облыс әкімі Нұрдаулет Қылыбай тұрғын үй-коммуналдық шаруашылығы саласын дамыту қадамы мемлекеттік саясаттың басым бағыттарының бірі екенін атап өтті.

– Біздің басты мақсатымыз – тұрғындар үшін жайлы, қауіпсіз әрі сапалы орта қалыптастыру. Бұл бағытта инфрақұрылымды жаңғырту, цифрлық шешімдерді енгізу және қызмет көрсету сапасын арттыру бойынша жүйелі жұмыс жүргізілуде. Тек бірлескен әрі жауапты жұмыс арқылы ғана нақты нәтижелерге қол жеткізе аламыз, – деді Нұрдаулет Қылыбай.

Форум барысында «АМАНАТ» партиясы Маңғыстау облыстық филиалы мен басқарушы және сервистік компаниялардың өңірлік қауымдастығы арасында өзара ынтымақтастық туралы меморандумға қол қойылды. Сонымен қатар МИБ және ПИК өкілдерінің белсенділері алғыс хаттармен марапатталып, бірқатар азамат салтанатты түрде партия қатарына қабылданды.

Іс-шара сарапшылар мен сала мамандарының қатысуымен өткен пікірталас алаңында түйінделді.

ТІЛСІЗ ЖАУДЫ

ҚАЛАЙ? ТІЗГІНДЕЙМІЗ

БҮГІН, 17 СӘУІР – ҚР ӨРТКЕ ҚАРСЫ ҚЫЗМЕТ КҮНІ. АДАМЗАТ ТАРИХЫНДА ТАБИҒАТТЫҢ ТОСЫН МІНЕЗІ ТАЛАЙ РЕТ СЫНАҚ БОЛҒАН. СОНЫҢ ІШІНДЕ ЕҢ ҚАТЫГЕЗІ – ӨРТ. ОЛ ҮНСІЗ КЕЛЕДІ, БІРАҚ АРТЫ ОРНЫ ТОЛМАС ҚАСІРЕТКЕ АЙНАЛАДЫ. ЖАЛЫННЫҢ ЖОЛЫНДА ТҰРҒАН ТІРШІЛІК АТАУЛЫ – ЖАНУАР ДА, ӨСІМДІК ТЕ, АДАМ ЕҢБЕГІ ДЕ БІР СӨТТЕ КҮЛГЕ АЙНАЛУЫ МҮМКІН. ӨРТ ТЕК ТАБИҒИ ҚҰБЫЛЫС ЕМЕС, КЕЙДЕ АДАМ ҚАТЕЛІГІНЕН ДЕ БОЛЫП ЖАТАДЫ. ОЛ ҚАЗІР ЖАҒАНДЫҚ ДЕҢГЕЙДЕГІ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ, ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ҚАУІПКЕ АЙНАЛЫП ОТЫР.

Наурызбек САРША

Тарихқа көз жүгіртсек, 1918 жылғы 17 сәуірде Кеңес Одағында «Өртпен күрес жөніндегі мемлекеттік шараларды ұйымдастыру» жайлы арнайы құжат әзірленген. Осылайша, бұл күн көптеген пост-кеңестік ел үшін өрт сөндірушілердің кәсіби мерекесі күні болып аталып келеді. Сонымен қатар Қазақстан тарихында алғаш рет «Өрт сөндіру қауіпсіздігі туралы» заң 1996 жылдың 22 қарашасында бекітілді. Еліміз жайы салын тілсіз жаудың түрлі салдарларын тартып келеді. Оның ішінде тұрғын үйлердегі өрт пен дала және орман өрттері де кездеседі.

ТҰРҒЫН ҮЙЛЕРДЕГІ ТІЛСІЗ ЖАУ

Биылғы жылыту маусымы басталғалы елімізде 1 889 өрт оқиғасы тіркелген. Бұл өткен маусыммен салыстырғанда 12 пайызға аз болғанымен, қызыл жалыннан келетін қауіп сөйленген жоқ. Төтенше жағдайлар министрлігі Өртке қарсы қызмет комитеті төрағасының орынбасары Асқар Төлешевтің айтуынша, 2024 жылы өрт 101 адамның өмірін қиса, 2025

мұржасы тазартылған. Министрлік қолдауымен 2,3 мың үйде электр желілері жөнделіп, 39 мыңнан астам газ және түтін датчиктері орнатылған.

ТҰРҒЫН ҮЙЛЕРДІ ПАЙДАЛАНУҒА БЕРУ ТӘРТІБІ КҮШЕЙЕДІ

Енді елімізде биік көпқабатты тұрғын үйлерді пайдалануға беру тәртібі күшейтіледі. 2026 жылдың 1 ақпанынан бастап биіктігі 28 метрден асатын үйлер іске қосылар алдында міндетті түрде өрт қауіпсіздігі талаптарына сәйкестігі туралы арнайы қорытынды алуы керек. Бұл туралы Премьер-

да өрттің алдын-алу және сақтық мақсатында үйіңізге автономды түтін датчиктерін орнатқаныңыз артық етпейді. Өртсөндірігіш алып қойғаныңыз да жөн. Осы қадамдар арқылы өрт енді тұтанғанда анықтап, өршіп кетпей тұрғанда, өшіруге болады, – делінген ТЖМ хабарламасында.

Ал Роман Скляр түтін және газ датчиктерін міндетті түрде орнату жөнінде де мәліметтерімен бөліскен болатын.

2025 жылы ТЖМ әкімдіктердің, үкіметтік емес және волонтерлік ұйымдардың қолдауымен әлеуметтік осал топтағы азаматтардың үйлерінде 43 мыңнан астам өрт датчигі орнатылды. 2019 жылдан бері барлығы 301 мыңнан астам датчик орнатылған.

Роман Склярдың айтуынша, ауылдық жерлердегі өртке қарсы қызметтердің материалдық техникалық базасын жаңғырту, шағын елді мекендерге жедел жету уақытын қысқартатын жаңа үлгідегі мобилді өрт бөлімшелерін енгізу мәселесі бойынша да бірқатар істер атқарылып жатыр. Мәселен, елдің өртке қарсы қорғауын 446 өрт сөндіру бөлімшесі жүзеге асырады, оның ішінде қалаларда – 209, ауылдарда – 237 бөлімше бар. Мемлекеттік өртке қарсы қызмет бөлімшелері жоқ ауылдық елді мекендердің өрт қауіпсіздігін күшейту мақсатында ТЖМ «Ауыл құтқарушылары» ведомстволық жоспары бойынша, осыған сәйкес 2025 жылы 512 мың халқы бар 430 елді мекенді қорғау үшін 152 өрт сөндіру бекетін құрды. 2025 жылғы 30 желтоқсанда ТЖМ 550 өрт сөндіру бекетін құруды көздейтін және халқы 1 млн адамды құрайтын 1 037 ауылдық елді мекенді өртке қарсы қорғаумен қамтуға мүмкіндік беретін 2026 жылға арналған Қазақстан Республикасының елді мекендерінде өрт сөндіру бекеттерін құру және жаңғырту жоспарын бекіткен.

«FIRE LANE»: «ӨРТ ДӘЛІЗДЕРІ» КЕРЕК ПЕ?

Естеріңізде болса, 12 сәуірде қараған түні Астана қаласында Түркістан көшесінде орналасқан 21 қабатты тұрғын үйдің 15-қабатындағы пәтерден өрт шыққан. Оқиға кезінде пәтер ішінде бір отбасы болған. Өрт салдарынан үш бала мерт болып, олардың анасы ауыр жарақатпен ауруханаға жеткізілді. Осы оқиғада өрт сөндіруші жедел қызметтерге кедергі келтірген көлік халықтың наразылығына тап болған еді. Қазір Астана Полиция департаменті мәліметінше, көлік жүргізушісінің жеке басы анықталып, оған қатысты әкімшілік шаралар қолданылды.

Сала қызметкерлерінің сөзінше, тұрғын үйлердің ауласына кіретін жолға көлік қою – жиі кездесетін жағдай. Пәтерде өртсөндірігіш пен датчик болса да, олардың алапат қызыл жалынға шамасы жетпейді. Мұндай кезде іштегі кісілерді құтқаруға мамандардың көмегі керек.

– Шлаббаумдар, тұрғындардың өз бетімен орнатқан қоршаулар, бейберекет қойылған көліктер өрт сөндірушілердің жолын бөгеп, оқиға орнына жедел жетуге кедергі келтіреді. Бұл адамдардың өмірі мен мүлкін сақтап қалуға бөгет болады, – деп мәлімдеді ТЖМ.

Ереже бойынша, арнайы техника кіруі үшін кіреберістердің алды бос

болуы тиіс. Бірақ іс жүзінде бұл талапты орындамайтындар көп. Аталған тәртіп шлаббаумдарға да қатысты. Төтенше жағдайда олар кедергі болмауы тиіс.

– Шлаббаум орнатқанда, оның қолдан немесе автоматты түрде жедел ашылуын да қамтамасыз ету керек. Не болмаса, тәулік бойы кезекшілік ететін күзетші отырып, төтенше жағдайда ашуы қажет, – делінген хабарламада.

Мамандардың сөзінше, өрт кезінде жоғалтқан әр минут, тіпті, әр секунд адам өміріне қауіп төндіруі ықтимал. Мұны жолға көлік қоятындар ескеруі тиіс.

Күні кеше Мәжілістің жалпы отырысында депутат Олжас Құспеков Премьер-Министр Олжас Бектеновтің атына де-

ТӨТЕНШЕ ЖАҒДАЙЛАР МИНИСТРЛІГІ ӨРТКЕ ҚАРСЫ ҚЫЗМЕТ КОМИТЕТІ ТӨРАҒАСЫНЫҢ ОРЫНБАСАРЫ АСҚАР ТӨЛЕШЕВТІҢ АЙТУЫНША, 2024 ЖЫЛЫ ӨРТ 101 АДАМНЫҢ ӨМІРІН ҚИСА, 2025 ЖЫЛДЫҢ 1 ҚАЗАНЫНДА БАСТАЛҒАН БИЫЛҒЫ ЖЫЛЫТУ МАУСЫМЫНДА 87 АДАМ ҚЫЗЫЛ ЖАЛЫН САЛДАРЫНАН АЖАЛ ҚҰШҚАН.

путаттық сауал жолдады. Депутат еліміздегі өрт қауіпсіздігі жүйесі мен шұғыл қызметтердің оқиға орнына жету мүмкіндігін шұғыл қайта қарауды талап етті. Олжас Құспековтің айтуынша, соңғы төтенше жағдайлар Қазақстандағы өрт қауіпсіздігі жүйесінің осал тұстарын көрсетіп берді. Қазір адамдар тек тілсіз жаудан ғана емес, құтқарушылардың уақытында жете алмауынан да зардап шегуде. Төтенше жағдайлар министрлігінің дерегінше, 2025 жылы шұғыл қызметтер 93 мыңнан астам шақыртуға шыққан, ал өрттің 62%-ы тұрғын үй секторында болған.

«Бүгінде адамдар тек өрттің салдарынан ғана емес, өрт сөндіру көлігі, жедел жәрдем немесе өзге де шұғыл қызметтердің оқиға орнына уақытында жете алмауынан қаза табуы мүмкін. Жабық жолдар, бейберекет тұрақ, істен шыққан гидранттар мен меншік иелері тарапынан формальды бақылау адам өміріне тікелей қауіп төндіріп тұр», – деді депутат. Осыған байланысты депутат халықаралық тәжірибеге сүйеніп, «Fire Lane» принципі бойынша арнайы таңбаланған және көлік қоюға қатаң тыйым салынған «өрт дәліздерін» енгізуді ұсынды.

Депутаттық сауалдағы ең өткір ұсыныстардың бірі құтқарушылардың жолындағы кедергілерді еш кедергісіз алып тастау құқығы болды. Бұл тұрғын үй кешендерінің ауласындағы заңсыз орнатылған шлаббаумдар мен дұрыс қойылмаған жеке көліктерге қатысты. «Шұғыл қызметтерге оқиға орнына бара жатқан жолдағы кедергілерді, соның ішінде адам өмірін құтқаруға кедергі келтіретін шлаббаумдарды, қақпалар мен автокөліктерді ашуға немесе зақымдауға рұқсат беру керек. Егер иесі ереже бұзған болса, мемлекет тарапынан ешқандай шығын өтелмеуі тиіс. Уақыт секундпен есептелгенде, темір қоршаулар өлімге себепші болмауы керек».

Түйін:

2026 жылдың алғашқы үш айында еліміздің тұрғын үй секторында 1 470 өрт фактісі тіркелген. Бұл көрсеткіш өткен жылға қарағанда 12%-ға төмен. Десе де, сақтыққа қорлық жоқ екенін ескерген абзал. Ал орман өрттеріндегі жағдайды жоғарыда баяндадық. Бұл елімізде ғана болған жағдай. Ал әлемдегі орман өрттері соңғы екі он жылдықта екі есеге жуық артып, 2024 жыл рекордтық көрсеткіш тіркелген. Яғни, 13,5 миллион гектардан астам орман жанып кеткен, бұл – Грекия аумағына тең территория. Жалпы алғанда, 2023-2024 жылдары әлемде шамамен 3,9 миллион км² жер өртенген. Ғалымдар өрттен бөлінетін көміртек мөлшерінің де артып жатқанын айтады. 2024 жылғы атмосфераға шамамен 1 965 Tg көміртек шығарылған. Бұл – климат өзгерісін одан әрі үдететін қауіпті цикл.

ОРМАН ӨРТІ ӨРШІП ТҰР

Өрт – табиғаттың ғана емес адамзаттың өз әрекетінің де салдары. Бүгінде ол тек орман мәселесі емес, ғаламдық қауіпке айналды. Қазақстан да бұл үрдістен тыс емес, керісінше, табиғи-климаттық ерекшеліктеріне байланысты ерекше осал аймақтардың бірі. Айтпағымыз, орман және дала өрттері. Еліміздің далалы жерлерінде өрт оқиғасы жиі тіркеледі. Осындай қызыл жалын кейде орман қорына ауысады. Биыл жыл басынан бері еліміздің орман алқаптарында 36 өрт тіркелген. «Қазгидромет» болжамына сәйкес сәуір айының екінші жартысында оңтүстік және батыс өңірлерде ауа температурасы +25...+35°C-қа дейін көтерілуі мүмкін. Осыған байланысты табиғи өрттер қауіпін азайту жөніндегі республикалық іс-шаралар жоспары жүзеге асырылып, орман және табиғатты қорғау мекемелерін техникалық жаңарту жұмыстары жүргізілуде. Бұл туралы Абай облысында өткен Төтенше жағдайларды жою жөніндегі республикалық жедел штабтың отырысында айтылды. Жиынға Премьер-Министр Олжас Бектенов қатысты.

Үкімет басшысының сөзінше, жыл басынан бері 794 гектар жасыл желекті от шарпыған. Жалпы, қырыққа жуық факт орын алыпты. Жауаптылардың есебін тыңдаған Үкімет басшысы қырағы болуды тапсырды. Дайындық мәселелерін 20 сәуірге дейін шешу қажет деді. Жиында 2026 жылғы өрт қауіпін жоғары кезеңге дайындық мәселелері қаралды.

«Биыл жаз мезгілі ыстық болады деген болжам бар. Бұл өрт қауіпін арттыра түседі. Ол түсінікті. Барлық қызметтер жедел әрекет етуге дайын болуы керек. Сондықтан табиғатты қорғау, орман мекемелері мен өрт сөндіру бөлімшелерін қазірден бастап жоғары дайындыққа келтіру қажет. Әкімдіктер елді мекендерде өртке қарсы ерікті құрылымдарды ұйымдастыру жұмыстарын жалғастырысын. Сондай-ақ өңірлерде әуе кемелерін тарту үшін жанар-жағармай материалдарының қажетті қорларын қамтамасыз еткен жөн», – деді Олжас Бектенов.

Ал ҚР Төтенше жағдайлар министрі Шыңғыс Әрінов өртке байланысты тәулік бойы мониторинг жүргізілетінін айтты.

«Министрліктің «Тұран» жедел штабы мүдделі қызметтермен бірлесіп интеграцияланған ақпараттық жүйелер арқылы өрт жағдайына тәулік бойы мониторинг жүргізеді. Осылайша, күштер мен құралдар бір орталықтан басқарылады. Бұл шешім қабылдау жылдамдығын арттырып, ден қою тиімділігін күшейтеді. Әр өңірде әуе жасақтары құрылды», – деді министр.

Төтенше жағдайлар министрлігі 50 мыңнан астам жеке құрам мен 11 мың техника, сондай-ақ 5 мың қызметкер, 853 техника, 26 әуе кемесі мен 218 ұшқышсыз аппаратты жедел әрекетке дайындаған. Өртке тәулік бойы мониторинг жүргізу үшін цифрлық және ғарыштық жүйелер қолданылып, шекаралас мемлекеттермен өзара іс-қимыл алгоритмі жаңартылды. «Ауыл құтқарушылары» желісін дамыту жалғасуда: қазір 167 бекет жұмыс істейді, 700-ге дейін ұлғайтылады. Мамыр айында Қостанай облысында «Өрт-2026» трансшекаралық оқу-жаттығу жиыны жоспарланған. Tasqun жүйесі арқылы өрт қауіпін модельдеу және жылу нүктелерін анықтау уақыты қысқартылған.

Сондай-ақ кейінгі жылдары орман және табиғатты қорғау мекемелерін техникалық жаңарту жұмыстары жүргізіліп, тілсіз жауды ерте анықтау жүйелері енгізілуде. Осы тапсырманың орындалуын тексеру үшін жуырда Олжас Бектенов «Семей орманы» резерватына барды. Мекеме ЖИ негізінде жұмыс істейтін жүйеге көшкен. Аталған технология өрт ошақтарын алыс қашықтықтан және кез келген ауа райы жағдайында анықтауға мүмкіндік береді. ҚР Экология және табиғи ресурстар вице-министрі Нұрлан Құрмаласовтің айтуынша, жүйе 37 кешеннен тұрады. Оның әрқайсысында антенналық діншек, камералар, автономды жұмыс үшін қуат модулі, тағы басқа құрылғылар бар. Жүйе өртті бастапқы кезеңде анықтап басқару орталығына дабыл соғады. Осыған ұқсас шешімдер Қазақстанның барлық аумағында, әсіресе, өрт қауіпін жоғары өңірлерге енгізіліп отыр.

ЕЛІМІЗ ҒАРЫШ АППАРАТТАРЫН ШЕТЕЛГЕ ЭКСПОРТТАМАҚ, РЕСМИ МӘЛІМЕТКЕ СҮЙЕНСЕК, ОДАН ШАМАМЕН 75 МЛН ДОЛЛАР ПАЙДА ТҮСЕДІ. СОНДАЙ-АҚ БҰЛ ЕЛ ТАРИХЫНДАҒЫ ЕҢ ҮЛКЕН ТЕХНОЛОГИЯ ЭКСПОРТЫ БОЛМАҚ. ДЕМЕК, БҰРЫН СЫРТТАН САТЫП АЛЫНАТЫН ТЕХНОЛОГИЯЛАР ЕНДІ БІРТІНДЕП ЕЛ ІШІНДЕ ЖАСАЛЫП, ТОЛЫҚ ЦИКЛДІ ӨНДІРІС ЖОЛҒА ҚОЙЫЛЫП КЕЛЕДІ. СЫНАҚ КЕШЕНІ, ОТАНДЫҚ ИНЖЕНЕРЛЕРДІҢ ТӘЖІРИБЕСІ МЕН ХАЛЫҚАРАЛЫҚ БАЙЛАНЫС АЛҒА НЫҚ ҚАДАМ БАСУҒА МҮМКІНДІК БЕРІП ОТЫР. ОСЫ БАҒЫТТАҒЫ НАҚТЫ ЖОСПАРЛАР МЕН МҮМКІНДІКТЕР ТУРАЛЫ «ҚАЗАҚСТАН ҒАРЫШ САПАРЫ» ҰЛТТЫҚ КОМПАНИЯСЫНЫҢ БАСҚАРУШЫ ДИРЕКТОРЫ АМАНАТ ҰМБЕТБАЕВПЕН СҰХБАТТАСТЫҚ.

Аманат ҰМБЕТБАЕВ:

Жерсеріктерді

Сондықтан бір спутниктің орнына үш спутник ұшырмақпыз. Бұрын біз қолданыстағы жерсеріктер арқылы үш күнде бір рет қана сурет ала алсақ, енді жаңа жерсеріктермен күнделікті түсіруге мүмкіндік болады. Оларды 2026-2029 жылдары іске қосу жоспарда бар.

– Сөзіңізге қарасам, спутниктерді толықтай өз мамандарымыз жасап жатыр. Дегенмен технология жағынан қаншалықты тәуелсізбіз? Сырттан әкелген бөлшектерді құрастырамыз ба, әлде оны да өзіміз өндіреміз бе?

– Ең бастысы – дизайн өзіміздікі. Яғни, барлық құжатын жасау, шифрландыру, жалпы басқару жүйесі толықтай өзіміздікі. Бұл дегеніміз – спутник жасаудың негізгі бөлігі, шамалап айтқанда 60 пайыз жұмыс десек те болады.

Ал енді оптикасы, яғни суретке түсіретін құрылғыларды көп ел шығара бермейді. Әлем бойынша екі-үш, бәлкім төрт компания ғана шығаратын шығар. Сондықтан оны біз бәрібір сатып аламыз. Басқа да кейбір компоненттерді сырттан аламыз. Егер олар елімізде шықса, әрине өзіміздікін алар едік.

Әуелде айтып өткенімдей, біз спутниктерді өзіміздің дизайны аясында құрастырамыз. Қажет компоненттерді сатып алып, жинақтап, сынақтан өткізіп шығарамыз. Негізі, дүниежүзіндегі барлық спутник жасаушылар да дәл осылай жұмыс істейді, яғни компоненттерді сатып алады. Бірақ бұл компоненттің бәрін сырттан аламыз деген сөз емес: бізде де өзіміздің инженерлер жасаған бірнеше технологиялық компонент бар. Олардың үшу тарихы да бар. Мысалы, 2018 жылы біздің инженерлер дайындаған бір спутник ғарышқа ұшырылған. Ол бастапқыда бір жыл жұмыс істейді деп жоспарланған еді, бірақ қазір сегіз жыл болды, әлі жұмыс істеп тұр. Ол KazSTSAT деп аталады. Оны «Ғалам» мен «Қазақстан Ғарыш Сапарының» инженерлері бірігіп жасаған. Сол кезде біздің сынақ орталығымыз толық дайын болмағандықтан жинақтау мен тестілеуді басқа мемлекетте өткізген едік. Ал қазір жағдай өзгерді, 100 пайыз өз елімізде құрастырамыз. Жалпы, Астанадағы ғарыш аппараттарын құрастыру және сынақтан өткізу кешені – Орталық Азияда теңдесі жоқ нысан. Мұнда ғарыш аппаратын толық цикл бойынша тексеруге болады. Яғни, дайын болған спутникті ұшыруға дейінгі барлық сынақтар бір

– Бұл спутниктер негізінен Жерді қашықтан зондтау үшін қолданылады, түсінікті болуы үшін суретке түсіруге қажет десек болады. Ұшырылғалы жатқан үш спутник – дәлдігі орташа аппарат. Олар көбінесе ауыл шаруашылығында пайдаланылады. Нақтырақ айтқанда, дән себуден бастап, егін орну науқанына дейінгі аралықта ел аумағына тұрақты түрде мониторинг жасалып отырады. Сол мониторинг үшін бізге күнделікті суреттер қажет.

Қазір бізде дәлдігі жоғары бір ғана спутник бар. Одан бөлек, дәлдігі орташа тағы бір спутник бар. Бірақ олардың мүмкіндігі біздің бүкіл аумақты күн сайын түсіруге жетпейді. Сонымен қатар KazEO-Sat-2 спутнигінің жарамдылық мерзімі де аяқталуға жақын. Ол келесі жылы немесе ары кетсе бір жылдан кейін жұмысын толық тоқтатады. Орнын жаңа KazEOSat-MR аппараты басады. KazEOSat-1 спутнигін алмастыру мәселесі де күн тәртібінде тұр.

жерде өтеді. Мұндай мүмкіндік әлемде санаулы елдерде ғана бар, әсіресе 6 тоннаға дейінгі аппараттармен жұмыс істей алатын орталықтар көп емес.

Кешеннің қуаты да айтарлықтай зор: бір мезетте бірнеше орта салмақтағы немесе бірнеше ірі спутникті қатар сынақтан өткізуге болады. Бұл жерде бірнеше арнайы сынақ алаңы жұмыс істейді. Жалпы, өндірістері жерілікті үлес те біртіндеп өсіп келеді, қазір шамамен 30 пайыз деңгейінде. Сонымен бірге орталықтың құзыреті халықаралық деңгейде рас-

100 пайыз өз елімізде

ҚҰРАСТЫРАМЫЗ

талып, Airbus Defence & Space тарапынан сертификат алған.

– 75 млн долларға спутник экспорттаймыз деп нақты сомасы да айтылды, бұл нақты келісімдер бар деген сөз бе, әлде әзірге жоспар ғана ма?

– Бұл ақпаратта негізі жалпы бағасы айтылған. Қазір сол қаражатқа жетекшілік болатын сомаға қол қойылған шарттарымыз бар.

– Ішкі нарықты да қамтисыздар, экспортқа да шығарасыздар.

– Иә, дұрыс түсіндіңіз. Қазір бізде инженерлік құрам да, жоба-жоспарларды жүзеге асыратын инфрақұрылым да бар. Сондықтан мемлекет 3 спутникке тапсырыс беріп отыр, бірақ біз онымен тоқтап қалмаймыз.

Топтаманы ұлғайту үшін экспорттық бағытта да жұмыс істеп жатырмыз. 2024 жылы бір келісімге қол қойдық, 2025 жылы тағы екі мемлекетпен келісім жасадық. Осы 3 экспорттық шарттың аясында бір аппарат бойынша нақты жұмыс басталып кетті.

– Сонда сұраныс бар ғой?

– Жалпы, сұраныс бар. Біз тек ішкі нарықпен шектелмей, осы орталық арқылы әлемдегі спутник өндірушілердің қатарына қосылуды көздейміз. Қазір соған қарай нақты қадам жасай бастадық. Үш мемлекеттің біздің өнімдерімізге тапсырыс беруі – соның дәлелі.

– Біздің өнім шетелдік аналогтармен салыстырғанда қаншалықты тартымды болады? Кәтелеспесем, бұл салада да бәсеке жоғары...

– Иә, мұндай сұрақ туындайтыны анық. «Сапасы қандай болар дейсің?» деп күмәнданатындар да табылады. Нарықта бәсекелестік бар, әрине. Бірақ әр нарықта шыққан компанияның өз ерекшелігі болады.

Айтпағым, иә, мұндай спутниктерді басқалар да жасай алады. Біреуі арзандау бағаға ұсынуы мүмкін, біреуі қымбаттырақ. Мәселен, біздің басты айырмашылығымыздың бірі – біз тек спутник жасап берумен шектелмейміз. Тапсырыс беруші елге толық пакет ұсынамыз: технология трансфері бар, мамандарын оқытамыз, тренингтер өткіземіз. Яғни, оларды осы саланы өздері дамыта алатын деңгейге жеткізуге тырысамыз. Бізді таңдауының себебі де осы болуы мүмкін. Жалпы, әр келіссөздің өз жүрісі бар, әр компания өз тәсілімен жұмыс істейді. Соған қарай шешім қабылданады.

Бұл жерде әр компанияның өз ерекшелігі болады, былайша айтқанда, өз «фишкасы» бар. Оның бәрін ашып айтқан жөн болмас, бірақ бізде де технологиялық тұрғыдан ұсынатын өз артықшылығымыз бар екенін айтып өткім келеді.

– Егер құпия болмаса бір спутникті шығаруға қанша қаражат кетеді?

– Бұл әр спутниктің техникалық сипаттамасына байланысты. Мысалы, оптикалық спутниктер бар, олардың ішінде дәлдігі-

компоненттер машина жасау, авиация, қорғаныс саласы, тіпті медицинаға дейін қолданылады. Яғни бұл ғарышқа арналған өндіріс қана емес, одан да ауқымды технологиялық база. Аэроғарыш комитеті де бұл өндірістің тоқтап қалмауы үшін түрлі жобаларды іске асырып отыр. Оның ішінде ұлттық та, халықаралық та жобалар бар.

Әрине, бұл мұнай саласы сияқты бірден үлкен табыс әкелетін бағыт емес. Бірақ жоғары технология экспортында бұл жақсы жетістік деп ойлаймын. Қазір бізде IT саласында да жақсы нәтижелер бар ғой, сол сияқты ғарыш саласында да алға жылжу бар деп сеніммен айта аламын.

– Басқа қандай жобалар мен бастамаларды қолға алып жатырсыздар? Нәтижелері қандай?

– Қолға алған бірнеше жоба бар. Өзім халықаралық бағытта жұмыс істегеннен кейін, негізгі мақсаттардың бірі – осы салада байланыс орнату, бір жағынан «көпір» жасау дегуге болады. Өйткені біз – ғарыш саласындағы ұлттық компаниямыз. Сондықтан қазіргіден де ауқымдырақ

алаңдарға шығып, келіссөздер жүргізіп, меморандумдарға қол қойып, сол арқылы басқа ұйымдарға да мүмкіндік ашқымыз келеді.

Яғни, жұмысымыз тек спутник жасаумен шектелмейді. Оның аясында ғылыми жобалар да болуы мүмкін, басқа да бағыттар бар. Мысалы, жақында Мемлекет басшысының Пәкістанға сапары кезінде біз бір меморандумға қол қойдық. Ол – екі ел арасында ғарыштық технологияларды пайдаланып экологиялық мәселелерді шешуге бағытталған бірлескен зертхана құру тура-

лы келісім. Қазір сол бағытта жұмыс жүріп жатыр. Әзірге бұл – меморандум деңгейіндегі бастама. Келесі кезең – нақты келісімге келу. Яғни әр тараптың қандай үлес қосатыны анықталады. Бұл жобаның бір ерекшелігі – зертхана Пәкістанда да, Қазақстанда да ашылады. Және ол тек біздің компаниямен шектелмейді. Оған Қазақстандағы ғарыш саласының өкілдері де, жоғары оқу орындары да қатыса алады. Сол арқылы ғылыми жобалар жасап, жаңа бастамаларды іске асыруға мүмкіндік туады.

Бұдан бөлек, Түркі мемлекеттері ұйымы аясында OTS-Sat жобасы қолға алынды. Мұнда бірнеше ел бірігіп бір спутник жасауды жоспарлап отыр. Қазақстан тарапы платформасы мен пайдалы жүктемесін дайындап қойған. Өзбекстан қозғалтқыш жүйесін қарастырып отыр, Түркия жүресті бағдарламасы мен күн панельдерін ұсынуға қатысуға дайын. Қазір тараптар қаржыландыру мен ұшыру шарттарын нақтылап жатыр.

Сонымен қатар Конго мен Нигериямен жерді қашықтан зондтау жүйесін жеткізу бойынша келісімдер жасастық. Бұл тек бір аппарат сату емес, тұтас жүйе беру, сондықтан оның экономикалық әсері де үлкен болады.

Жалпы, халықаралық байланыстардың ауқымы кеңейіп келеді. Әртүрлі келісімдер, меморандумдар жасалып жатыр. Оларға ресми түрде қол қойылып, келісім жасалғаннан кейін тоқталып отырмын. Бұдан басқа жоспарлар да бар, олар туралы нақты келісімдер жасалып, жұмыс басталған кезде тағы да хабарлап айтатын боламыз.

– Сұхбаттасқаныңызға рахмет!

Сұхбаттасқан
Ділда ҰӘЛИБЕК

ДИПЛОМАТ ЖУРНАЛИСТІҢ БЕЛЕСІ

БҮГІНДЕ ЖОҒАРҒЫ РАҢГІТІ ДИПЛОМАТ, ЕЛІМІЗГЕ БЕЛГІЛІ ЖУРНАЛИСТ ГҮЛСІМ БЕҢСЕПОВАНЫ МЕКТЕПТІ жаңа БІТІРГЕН БАЛАУСА КЕЗІНЕН ЖАҚСЫ ТАНИМЫН. ЕКЕУМІЗДІҢ БІРІ-БІРІМІЗДІ БІЛЕТІНІМІЗГЕ АЛДЫМЫЗДАҒЫ ЖАЗДА ТУРА 43 ЖЫЛ БОЛАДЫ ЕКЕН. БІЗ ҮШІН ШАЛҒАЙ САНАЛАТЫН БАТЫС ӨНІРІНЕН, НАҚТЫРАҚ АЙТСАҚ, АТЫРАУ ОБЛЫСЫ, ИНДЕР АУДАНЫНАН КЕЛГЕН БЕЛСЕНДІ ТАЛАПҚЕР, ТАЛДЫРМАШ ҚЫЗБЕН СОҢАУ 1983 ЖЫЛДЫҢ ЖАЗЫНДА СОЛ КЕЗДЕГІ СКИРОВ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ МЕМЛЕКЕТТІК УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ЖУРНАЛИСТИКА ФАКУЛЬТЕТІНЕ БІРГЕ ОҚУҒА ТҮСТІК. ӘРИНЕ, ҚАЗАҚСТАННЫҢ ТҮПКІР-ТҮПКІРІНЕН АРМАН ҚҰЫП КЕЛІП, СТУДЕНТ АТАНҒАН КЕЗДЕГІ ҚҰАНЫШЫМЫЗДА ШЕК БОЛМАДЫ. ӨЙТКЕНІ ҚАЗІРГІДЕЙ ЕМЕС, ОЛ КЕЗДЕ ЖУРНАЛИСТИКА ФАКУЛЬТЕТІНЕ ОҚУҒА ҚАБЫЛДАНУ ҚИЫННЫҢ ҚИЫНЫ БОЛАТЫН.

Бүгкі Қазақстан бойынша журналистер дайындайтын жалғыз жоғары оқу орнының қазақ бөліміне бар болғаны елу-ақ талапкер іріктеліп алынатын. Қазіргідей білім грантын ұтып ала алмасаң, ақылы оқуға түсе салу деген ол кезде атымен жоқ. Сол себепті мыңнан жүйрік, жүзден тұлпар саналатын елудің қатарына ілігу сынағы тым қатал еді. Небәрі 17 жастағы Гүлсімнің сол сынаққа төтеп беріп, мектеп бітіре салып Журналистика факультетіне оқуға қабылдануы сол кездің өзінде түбі топ жаратын таудай талабын паш еткендей әсер қалдырған. Гүлсіммен қазақ білімінің қара шаңырағы атанып кеткен білім ордасында бір-ақ жыл бірге оқу мүмкіндігіне ие болдық. Өйткені курстың жас жігіттері бірінші курстың соңында, Ауған соғысының әлпетін болу керек, әскер қатарына шақырылып, Отан алдындағы борышымызды өтеуге аттанып кете бардық. Курс қыздары біздерді қол бұлғап шығарып салып, екі жылдан кейін күншақ жая қарсы алғандары күні кешедей көз алдымызда. Шуақты студенттік өмірдің ең бір тәтті кезеңі бірінші курстың бал сәттер екенін бастан кешкендер біледі. Кең-байтақ еліміздің түпкір-түпкірінен келген аңғал да, алғыр жастар бір үйдің баласындай тату-тәтті күн кешіп, бірі-бірімізге бауыр басып қалғанымыз соншалық, әскерде жүрген біздерге курс қыздары тұған қарындастарымыздай хат жазып, жауынгерлік сынақтан сүрінбей өтіп, абыройлы оралуымызға қолдау білдіргендері жадымызда жаттаулы. Әскерден кейін басқа курста оқысақ та, бірінші курстағы достарымызбен сыйластығымыз бір үзілмей, күні бүгінге дейін жалғасын тауып келе жатуының сыры да сонда шығар.

Университетте оқып жүрген кезінен Гүлсім білімге құштарлығы мен үздіксіз ізденісте жүретін қарым-қабілеті арқылы ұстаздардың көзіне болашағы зор студент ретінде оттай басылды. Журналистика факультетінің негізін қалаған, біздің тұсымызда Кафедра меңгерушісі қызметіндегі тау болмысты ұстазымыз Тауаман Аман-дасовтың өзі оның сол қасиеттерін ерекше бағалап, ғылыми жетекшілік етуге келіскені – соның айқын айғағы. Факультетшілік қана емес, университет көлемінде, тіпті халықаралық деңгейдегі конференцияларға қатыстырып, туғанындай көретін шәкіртін түрлі сынақтан өткізіп, шындап жүретіні есімде қалыпты.

Алаш ардақтысы Әлихан Бөкейханның: «Ұлтқа қызмет ету – білімнен емес, мінезден» деген аталы сөзі бар. Сол тәмілге жүтінсек, Гүлсімнің «туған жерім, туған елім» деп атқарған көп қызметінің түп төркінінде өр мінезі мен мұндалап көз тартады. Кешегі кеңестік қатаң идеологиялық бақылау әлі күшінде тұрған кезде Ресейдің байырғы астанасы Санкт-Петербург қаласында өткен одақ студенттерінің ғылыми жинынында патшалық Ресейдің отарлау саясаты қазақ халқына ауыр зардап әкелгенін ашық айтып, айыптауы соны мерзейді. Бұл тақырыпта сөз қозғау – ол кезде басты бәйгеге тіккенмен бірдей ерлік болатын. Қазақтың өрімдей жас қызы XVIII ғасырда жарық көрген «Русский вестник» журналынан тапқан тарихи деректерге жүгініп, нақты дәлелдер келтіре сөйлеуі конференцияға қатысушыларды дүр сілкіндіргені даусыз. Кейіннен Санкт-Петербург, Қазан қалалары кітапханаларының сирек қолжазбалар қорынан Ресей империясының қазақ даласын барлау және шұрайлы аймақтарды иемдену әрекеттерін сипаттайтын материалдарды жинақтап, дипломдық жұмысының өзегіне айналдыру, профессор Файзолла Оразавтың жетекшілік етуімен «Русский вестник» журналындағы қазақ тақырыбы» атты зерттеу еңбегін үздік бағаман қорғауы бастаған ісін аяқсыз қалдырмайтын өжет мінезін тайға таңба басқандай айқып аңғартқан еді. Гүлсім кәсіби журналистикаға студент шағында-ақ қадам басты. Бірнеше жыл өндірістік тәжірибеден өту кезінде редакция ұжымына өзін талантты да талапты шәкірт ретінде таныта алуының арқасында бесінші курста оқып жүргенде «Социалистік Қазақстан» газетіне тілші болып орналасты. Ол кезде мұндай мүмкіндікке қол жеткізу – студентті айтасыз, аудандық, облыстық газеттерде қаламы ұшталған журналистердің арманы-туғын. Сондай таңдандан бағының озып шығуы жас болса да, болашағы зор маман екенін тап-жылтпай танытқан түс еді. Бас басылым редакциясында жеті жылға жуық еңбек етті. Дәл осы кезең оның шығармашылық болмысының қалыптасуына шешуші ықпал жасағаны анық. Шерхан Мұртаза, Әбіш Кекілбай, Нұрлан Оразалин, Көрік Дүйсеев, Уәлихан Қалижан сынды қазақ көркемсөзі мен көсемсөзінің қаймақтары һәм ұлттық баспасөз баһадүрлері басқарып тұр-

ған кезде басылымда журналистік шындалудан өтті. Кәсіби деңгейімен қоса дүниетанымы да жаңа белеске көтерілді. «Осы ағаларымы университетті жаңа бітіріп келген кезімде жазу өнеріне баулып қана қоймай, азаматтық ұстанымым мен талғамымның қалыптасуына ерекше ықпал етті. Сондықтан өзімнің еңбек жолымды бірден осындай дара тұлғалардың етігі болған үлкен ортада бастауымды, олардың тәрбиесін көрүімді мен маңдайыма жазылған бақ, тағдырдың ерекше сыйы деп бағалаймын» деген сөзді аузынан тастамай айтып жүретіні сондықтан деп білемін.

Бас басылымда жұмыс істеп жүрген кезінде бойындағы өжет мінезі тағы да жарқ етіп көрініп, көпті елең еткізді. Ол көп журналистің батылы жетпей, айналып өтетіндіктен, «жабық» саналатын тақырыптарды қозғауға жанын салды. Соның ең елеулілерінің бірі – «Түрме. Әйел. Тағдыр» деген атаумен жарияланған мақалалар топтамасы. Оны жазу үшін ол бас бостандығынан айырылған әйелдер түрмесіне бірнеше қайыра қорықпай кіріп, олардың өмірлік күйзелісін сырттай бақылап қана қоймай, жан әлемін түсінуге ұмтылды. Нәтижесінде, қоғам елей бермейтін көп мәселенің сыры ашылды: оларды қылмысқа жетелеген себептер, оның салдары, олардың туған балаларының келешегін ойлағандағы ішкі арпалыстары мен өзек өртеген өкініштері оқырмандарды бейжай қалдырмай, қоғамда резонанс туғызды. Мақала-

“ ОЛ КӨП ЖУРНАЛИСТІҢ БАТЫЛЫ ЖЕТПЕЙ, АЙНАЛЫП ӨТЕТІНДІКТЕН, «ЖА-БЫҚ» САНАЛАТЫН ТАҚЫРЫПТАРДЫ ҚОЗҒАУҒА ЖАНЫН САЛДЫ. СОНЫҢ ЕҢ ЕЛЕУЛІЛЕРІНІҢ БІРІ – «ТҮРМЕ. ӘЙЕЛ. ТАҒДЫР» ДЕГЕН АТАУМЕН ЖАРИЯЛАНҒАН МАҚАЛАЛАР ТОПТАМАСЫ. ОНЫ ЖАЗУ ҮШІН ОЛ БАС БОСТАНДЫҒЫНАН АЙЫРЫЛҒАН ӘЙЕЛДЕР ТҮРМЕСІНЕ БІРНЕШЕ ҚАЙЫРА ҚОРЫҚПАЙ КІРІП, ОЛАРДЫҢ ӨМІРЛІК КҮЙЗЕЛІСІН СЫРТТАЙ БАҚЫЛАП ҚАНА ҚОЙМАЙ, ЖАН ӘЛЕМІН ТҮСІНУГЕ ҰМТЫЛДЫ.

лар топтамасы оқырмандарды ғана емес, сала мамандарын, соның ішінде жабық мекеме қызметкерлерін де бұрын байқамай келген өмір түйткілдерімен беттестірді. Нәтижесінде, көтерілген көп мәселенің оң шешім табуы жеке журналистің ғана емес, ол қызмет ететін БАҚ беделін бекіте түсті.

Сондай қазақ журналистикасы тарихында аталып өтуге тиіс тағы бір елеулі еңбегі – «Егемен Қазақстан» газетінің бірнеше нөмерінде жарияланған «Шу бойын шұлақтан шөп» атты мақалалар топтамасы. Бұл да сол тұста қазақ журналистикасы үшін тосын тақырып екенімен күнды болғанын аға буын журналистер жақсы біледі. Аты айтып тұрғандай, Гүлсім ол еңбегінде есірткі мен нашақорлық дертінің қазақ қоғамына сыналпай жайылып, асқынып бара жатқанын алғаш мәселе етіп көтеріп, дабыл қағады; әсіресе, жас ұрпақтың санасы мен денсаулығына төнетін қатерді нақты деректерге жүтіне отырып жазып, ғасыр ауруының алдын алу жөнінде жанайқайын жеткізеді. Нәтижесінде, елімізде тиісті мекемелер тарапынан оң шешімдер қабылдануына ықпал етуін отандық журналистика пәрменділігін арттыруға қосқан нақты үлесі деп бағалауымызға әбден болады.

Елімізде парламенттік журналистиканың қалыптасу тарихында да Гүлсімнің қолтаңбасы бар. Ол кезде Жоғары кеңес аталатын заң шығарушы органның жұмысын елге таныстыруда алғашқылардың бірі болып қатысқаны есімізде. Қазіргідей емес, интернет деген атымен жоқ, компьютердің өзі кең таралмаған, материалдың бәрі қолмен жазылатын заманда заң шығарушы органның күнделікті тынысын жедел әрі сапалы жеткізу кез келген журналистің қолынан келетін оңай жұмыс еместігі белгілі. Соған қарамастан, ол табандылық танытып, талап

үдесінен шықты. Есінде мәңгілік сақталып қалған бақытты сәттерінің бірі – 1990 жылы 25 қазанда Егемендік туралы декларация қабылданғанын жұртшылыққа алғашқылардың бірі болып жеткізген тұсы. Аға басылым «Егемен Қазақстан» газеті тарихында ел аңсаған ақжолтай хабарды тұңғыш жариялаған журналист болып қалуы – сөз жоқ, оның кәсіби журналистік қызметінің ең бір биік белесі.

Гүлсім – халықаралық саясат тақырыбында да өндірте қалам тербеген журналист. Оның «Егемен Қазақстанда» жарияланған «Америка ашса құшағын», «Вентриямен байланыс», «Бакуде болған екі күн», «Иран иірімдері», «Шыңжаңда шырқалған ән», «Хафиз бен Сағди елінде», «Хомейнидің сенімді серігі», «Африканың аласапыраны» секілді түрлі жанрдағы туындылары – соның айқын айғағы. Осылайша, ел тәуелсіздігінің елең-алаңында жас мемлекет – Қазақстанның сыртқы саясаттағы алғашқы қадамдарының жылнамасын жасаудағы ерен еңбегі оны 1993 жылы Қазақстан Республикасы Сыртқы істер министрлігінің шақыртуымен дипломатиялық қызметке ауысуына жетелеп алып келді. Тағдыр жазуы сол кезден бастап екінші саланы құрықтау міндетін мойнына жүктеді. Оған ана тілін ардақ тұтумен бірге, бірнеше шет тілін еркін меңгерген маман болуы, орысша, немісше, ағылшынша еркін сөйлеп қана қоймай, сауатты жазу алуы себеп болды. Әрине, ол табиғи қабілеттен гөрі табанды еңбек пен өзін-өзі қатаң тәртіпке бағындыра білудің жемісі еді.

Алғашында КР Сыртқы істер министрлігінің басылымы «Дипломатия жаршысы» журналының қазақша бөлімінің редакторы болды. Содан кейін сол министрліктің баспасөз қызметінде, мемлекеттік тіл, Ресеймен байланыс басқармаларында үшінші, екінші, бірінші хатшы, кеңесші болып қызмет етті. Кейіннен КР СІМ жанындағы Дипломатиялық академияда екі жыл білім алып, халықаралық қатынастар мамандығын иіріп алды да, министрліктің Бақылау және құжат айналымы, Ақпаратты қорғау басқармаларында басты болды.

Ал шетелдердегі Қазақстан елшіліктерінде, атап айтқанда, Германиядағы (1994-1996 жж.), Венгриядағы (2003-2004 жж.), Беларусиядағы (2014-2017 жж.) елшіліктерде пресс-атташе, үшінші хатшы, кеңесші-дипломат лауазымында абыройлы да жемісті жұмыс істеген кездері есінен кетпейді. Қазір КР Сыртқы істер министрлігінде ТМД мәселелерімен айналысатын басқармада дипломат-кеңесші болып еңбек етеді. Жоғары дәрежелі І-сыныпты кеңесші дипломатиялық рәнгісінің иегері.

Осылайша, Гүлсім Бақытқызы КР Сыртқы істер министрлігіндегі отыз жылдан асатын қызмет жолында мемлекетіміздің сыртқы байланысын бекемдеуге, ел беделін орнықтыруға үлес қосып келеді. Оның болмысына тән ұлтқа қызмет етудің жауапкершілігі, елдік мүддені бәрінен жоғары қоятын қажыр-қайраты дипломатиялық қызметте де жарқын көрініс тапты.

Сонау студенттік шағында бой көрсеткен ғылымға деген қызығушылығы мемлекеттік қызметте жүрген кезінде ұмыт қалмай, жандана түсуі – оның бастаған ісін аяғына дейін жеткізбей қоймайтын біртөктей мінезінің тағы бір айқын айғағы. «Инемен құдық қазғандай» ерінбей еңбектенуді талап ететін зерттеушілік жұмыс машақатына саналы түрде кірісті. Оны осы жолға жетелеген күш – ұлттың тіліне, рухани мұрасына және сол қазынаны қоғам игілігіне айналдыра алған тұлғаларға деген құрметі еді. Зерттеу нысаны ретінде ел «Поэзия падишасы» деп таныған Фариза Оңғарсынованың публицистикалық мұрасын таңдауы да сондықтан болатын.

Күн-түн демей үлкен ізденіспен жазылған еңбегі зая кетпеді. Қазақ қыздарының даңқын асырған дара тулғаның журналистік және көсемсөзшілік қызметіне арналған кандидаттық диссертациясы тың тұжырымдарымен назар аудартып, ғылыми ортада жоғары бағасын алды. Зерделі зерттеудің нәтижесі 2009 жылы жарық көрген «Фариза Оңғарсынова – публицист» атты монография болып еліміздегі Журналистика факультеттері мен кафедраларының оқытушылары мен білім алушыларына және ақын шығармашылығына қызыққан қалың оқырманға жол тартты. Кейінірек «Фариза – көссөз патшайымы» (2016 ж.) деген атаумен оқу құралы болып екінші басылыммен қайта шығарылуы кітапқа сұраныстың жоғары болғанын айғақтайды. Шығармашылық қуатын айшықтайтын «Ұшқыр қалам» (2023 ж.), «Балғын дауыс» (2024 ж.), «Отыз жылдың ой-толғауы» (2025 ж.) атты кітаптары туралы да солай деуге болады.

Ерен еңбек елеусіз қалмайтыны анық. Гүлсімнің 40 жылға жуық тынымсыз еңбегі мемлекет тарапынан бағалаусыз қалған жоқ. Омырауында жарқыраған «Ерен еңбегі үшін» медалі мен «Құрмет» ордені соның жарқын жемісі. Журналистік қызметіндегі жетістіктерін сала министрлігі «Ақпарат саласының үздігі» төсбелесімен айықтаса, мемлекеттік тілдің өрісін кеңейтуге сіңірген еңбегін КР Ғылым және жоғары білім министрлігі «Ана тілін дамытуға қосқан үлесі үшін» төсбелесімен бағалады. Ал «Республикалық «Егемен Қазақстан» газетіне 100 жыл» мерейтойлық медалін иемденуін аға басылымның алғысы деп қабылдадық. Кеудесінде қадалған халықаралық «Мәдениет майталманы», Ресей Федерациясының «Мәдениет пен өнерге сіңірген еңбегі үшін», ТҮРКСОЙ-дың «Ахмет Байтұрсынов» медальдары мен «Шыңғыс Айтматов» ордені, сонымен бірге жуырда алған ТМД Парламентарлық Ассамблеясының Құрмет грамотасы көп жылғы дипломаттық қызметінің жарқын жетістігі екені даусыз. Ал Атырау облысы Индер ауданының Құрметті азаматы атағын алуы туған жер даңқын асырған өжет қыздарына деген ескен өлкенің құрмет-сыйы деп бағалануы тиіс.

Қайрат САҚ,
Л.Гумилев атындағы ЕҰУ-дың
Журналистика мәселелерін зерттеу
институтының директоры,
алаштанушы-ғалым

Басы 1-бетте

ҚАЗАҚСТАНҒА ҚАНДАЙ МҮМКІНДІК БАР?

Сутегі энергетикасының стратегиялық мәнін жете бағамдаған Президент Қасым-Жомарт Тоқаев Түркі кеңесінің VIII саммитінде Қазақстанда жасыл сутегі өндірісінің өнеркәсіптік кластерін құруға кең мүмкіндік бар екенін айтты.

Қазақстан үшін сутегі энергетикасын дамыту айрықша артықшылыққа ие. Ең алдымен, еліміздің жаңартылатын энергия өндіруге әлеуеті зор. Оңтүстігі мен батысы күн қуатына, орталығы мен солтүстігі жел энергиясына бай. Бұл «жасыл сутегіні» өндіруге Қазақстанға артықшылық береді.

Сонымен қатар геостратегиялық орналасуы елімізге қосымша мүмкіндік сыйлайды. Еуропа мен Азияның түйіскен жерінде орналасқан Қазақстан болашақта сутегіні экспорттайтын өңірлік хабақ айналуға мүмкіндігі зор. Сутегіні металлургия, химия, көлік және энергетика саласына енгізу арқылы шығарындыны азайтып, экологиялық өндірісті дамытуға жол ашылады.

Энергетика министрлігінің Жаңартылатын энергия көздері департаментінің директоры Жаслан Қасенов 2030 жылға дейінгі сутегі энергетикасын дамыту тұжырымдамасы қабылданғанын атап өтті.

«Құжаттың негізгі мақсаты – заманауи энергия көзіне қол жеткізуді қамтамасыз ету, сутегі технологиясын дамыту және энергетика секторына жаңа серпін беру. Қазірдің өзінде Ұлттық ядролық орталық сутегіні өндіру, сақтау және электр энергиясына айналдыру бағытында тәжірибе жүргізілуде. Ядролық физика институтында күн сәулесін пайдалана отырып сутегін алу тәсілі сыналды. Ал «КМГ Инжиниринг» ЖШС базасында арнайы зертханалық орталық құрылып, онда сутекті қауіпсіз сақтау, тасымалдау және өнеркәсіптік деңгейде енгізу мәселесі қарастырылуда. Бұл бастамалар ұлттық энергетикалық саясатты ғылыми негізде дамытуға ықпал етеді», – деді департамент басшысы.

Құжат қабылдау – саяси шешім. Ал оны нақты ғылыми ізденіс пен өндірістік тәжірибе арқылы жүзеге асыру – стратегиялық міндет. Осы орайда отандық ғалымдардың еңбегі ерекше маңызға ие. PhD Айгерім Ибраева «Қазақстандағы сутегі энергетикасы және ЕО тәжірибесі» тақырыбын зерттеуде. Сондай-ақ Саябек Сахиев, Мажын Скаков, Қайрат Күтербеков және өзге де зерттеушілер сутегі энергетикасының технологиялық қырын ғылыми-сараптамалық тұрғыдан талдап, тәжірибелік негізде жетілдіріп жүр.

Ұлттық мемлекеттік ғылыми-техникалық сараптама орталығының басқарма төрағасы Асылхан Бибосынов сутегінің түрін былай түсіндірді:

«Сутегі – жер бетінде кең таралғанымен, табиғатта таза күйінде кездеспейді. Оны өндіру үшін арнайы технология қажет. Біріншісі – «сұр» сутегі, ол табиғи газды бұмен конверсиялау арқылы алынады. Арзан, бірақ көмірқышқыл газын көп шығарады. Екіншісі – «көгілдір» сутегі, қазба отындарына негізделгенімен, көміртеккі ұстау және сақтау (CCUS) технологиясы арқылы зиянды шығарындылар азаяды. Үшіншісі – «жасыл» сутегі. Ол суды электролиз арқылы ыдыратып, күн мен жел энергиясының есебінен өндіріледі.

Бұл әдіс – экологиялық ең таза жол».

Ал Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым комитеті төрағасының орынбасары Жайық Тоқтаров еліміздің әлсуетін жоғары бағалап:

«Елімізде жел, күн және су ресурстары жеткілікті. Осы мүмкіндікті тиімді пайдалана отырып, Қазақстан «жасыл» сутегіні экспорттаушы мемлекетке айнала алады. Бұл үшін халықаралық серіктестік пен тәжірибе алмасу айрықша маңызды», – деп атап өтті.

ЭКОНОМИКАЛЫҚ ТАБЫС ПЕН ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ТИІМДІЛІК

Сутегі энергетикасына көшу – Қазақстан үшін тек технологиялық жаңалық қана емес, сонымен қатар экономикалық серпін мен экологиялық қауіпсіздікті қатар қамтамасыз ететін стратегиялық қадам.

Халықаралық Энергетикалық Агенттіктің (IEA) есебіне сәйкес, 2050 жылға қарай сутегі нарығының көлемі жылына 2,5 триллион долларға жетеді. Бұл – жаңа жаһандық индустрияның қалыптасуы деген сөз. Егер Қазақстан осы үдерістен тыс қалмай, өзінің табиғи артықшылығын тиімді пайдаланса, энергияға тәуелділікті азайтып қана қоймай, жаңа табыс көзін аша алады.

Сутегі өндірісі мен оған қажетті инфрақұрылым саласына мил-

лиардтаған шетелдік инвестиция тартуға мүмкіндік бар. Мұндай қаржы жаңа зауыттың, зерттеу орталығының, сондай-ақ логистикалық хабтың құрылуына негіз болады. Сонымен бірге, жасыл сутегіні дамыту мыңдаған жаңа жұмыс орнын ашып, әсіресе ауылдық аймақтардағы халықты тұрақты жұмыспен қамтуға мүмкіндік туады.

Қазақстанның тағы бір артықшылығы – географиялық орналасуында. Яғни, сутегіні аймақтық деңгейде экспорттап, Еуроодақ елдеріне жеткізуде тиімді транзиттік рөл атқара алады.

Бүгінде Қазақстан мұнай мен газ экспортына тәуелді. Ал сутегі индустриясын дамыту арқылы ұлттық экономика жаңа деңгейге көтеріліп, «жасыл экономикаға» өтудің нақты қадамы болады.

Сутегінің ең басты артықшылығы – қоршаған ортаға зиянын аздығында. Әсіресе, «жасыл сутегі» қолданылған жағдайда ауаға зиянды шығарындылар мүлдем таралмайды. Бұл климаттың өзгеруін тежеудің ең тиімді тегінің бірі. Қазба отындарын сарқып алмай, күн мен жел энергиясын пайдалану табиғи тепе-теңдікті сақтауға да ықпал етеді.

Яғни, сутегі энергетикасы елімізге бір мезгілге екі нәтижені қамтамасыз етеді: тұрақты өсім мен таза орта. Бұл – стратегиялық тұрғыдан келешекке салынған капитал.

P.S.

Әлем елдері қазірдің өзінде сутегі бәсекесіне кірісіп кетті. Қазақстан да бұл үдерістен шет қалмауға тиіс. Дер кезінде дайындық жүргізіп, ұлттық стратегия қабылдай алсақ, еліміз болашақта аймақтық «жасыл сутегі хабына» айналуға толық мүмкіндігі бар.

Нұрлат БАЙТЕНЖЕ

ҚАЗАҚ ӨЛЕНІ. ОНЫҢ БАҒЫТ-БАҒДАРЫ, БЕЛ-БЕЛЕСІ, ӨРІС-ӨРЕСІ ЖӨНІНДЕГІ ТҮСІНІК ТЕ ӨРТҮРІІ. ҒАСЫР АУЫСЫП, ЖЫЛДАР ЖЫЛЖЫП, ҚОҒАМДЫҚ ФОРМАЦИЯЛАР ӨЗГЕРІП ЖАТСА ДА, УАҚЫТ ТЫНЫСЫН, ЗАМАНДАС ТАҒДЫРЫН ТЕРЕҢНЕН ТОЛҒАП ЖАРҚЫРАТА ЖАЗЫЛҒАН ШЫҒАРМАЛАР КЕМШІН ДЕГЕН ДЕ ПІКІР АЙТЫЛЫП ЖАТАДЫ. МЕНІНШЕ, ҮСТІРТ БАЙЛАМ.

Қазақ өлеңі – қазақтың жаны. Ол – ұлттық дүниетануды түсінудің, халықтың өзін-өзі тануының қайнар бұлағы. Ұлт өлеңінің жаңа дәуірінің басы болған Абай қара өлеңнің бойындағы булыққан бұлақтың көзін ашты. Оның талғамы мен талабы, ықыпалы әлі талай уақытқа жүк болары сөзсіз.

В.Белинскийдің А.Пушкин туралы мақаласында: «Ақынның тағдырын талант шешеді деп ойлау үлкен қателік. Әрине, адамды ақын ететін, алдымен талант екені рас, бірақ оған қосымша мінез, білім және басты бағыттың болуы керек. Соңғылары ол өмір сүрген қоғамға тәуелді. Шындықты ақындықпен бейнелеу табиғи талантқа аздық етеді, ол үшін ақынның өзінің шындығы болуы керек» деген сөзі бар.

Ақын өмір сүрген қоғам. Ақын шындығы. Ұғымға айналған тіркестер. Ақыннан аялап, арқасынан қағып, маңдайынан сыйпар ел болса, жырын жаттар ойлы оқырманы болса құба-құп. Ақындық – жаныңның жарқылы, сезімнің сыңғыры екенін ұғар жүрт қайда?

Болмаса, өзінің аялы да саялы әлемін Бәлдеқашан жасаған, Ақын деген мәртебелі атты барлық атақ-даңқтан биік қоятын арлы қалам иелері әлі де бар.

Сондай сиректердің бірі – жыр кемесі жетпістің желкенін керіп жатқан, қаламдас, қанаттас дос, сөзі бөлек, мәнері ерек ақын – Ертай Ашықбаев.

Жыр бағында сайраған мың түрлі күй-қылжыған дауыстардың арасынан оның үнін жазбай танысың. Күнге қараса да кірпігін қақпайтын қыран секілді өз әлемін өзі жасап, жан-жүрегінің пернесін басып Ақтөбесінде аман-сау жүріп жатыр. Тұрқын жасырған хас жүйрік секілді сабырлы, сырбаз қалпы. Ақында «Бабатай өзені» деген өлең бар еді. Жалпы, Ертай ақын осы тақырыпқа айналып соғып тұрады. Ариасымен баяу аққан қазақтың көп өзенінің бірі. Ресми деректерде ұзындығы 59 шақырым деп көрсетілгені. Қазір оның да қысқарып, арнасы ортайып кетті ме екен, кім білсін? Жол түссе, тірлік болса бір барып көрерміз.

Сонда: *«Желді күні толқындарым тулады, Желді күні қамыстарым шулады» дей келіп, «Өз өзенін ұқпағандар, қайтейін, Басқа жердің шалшық суын кезеді, Басқа жұрттың балшықтарын еседі. Мешін жылы Бабатайда туғалы, Осы да бір айтпай жүрген сөз еді»,* – деп түйін жасайды.

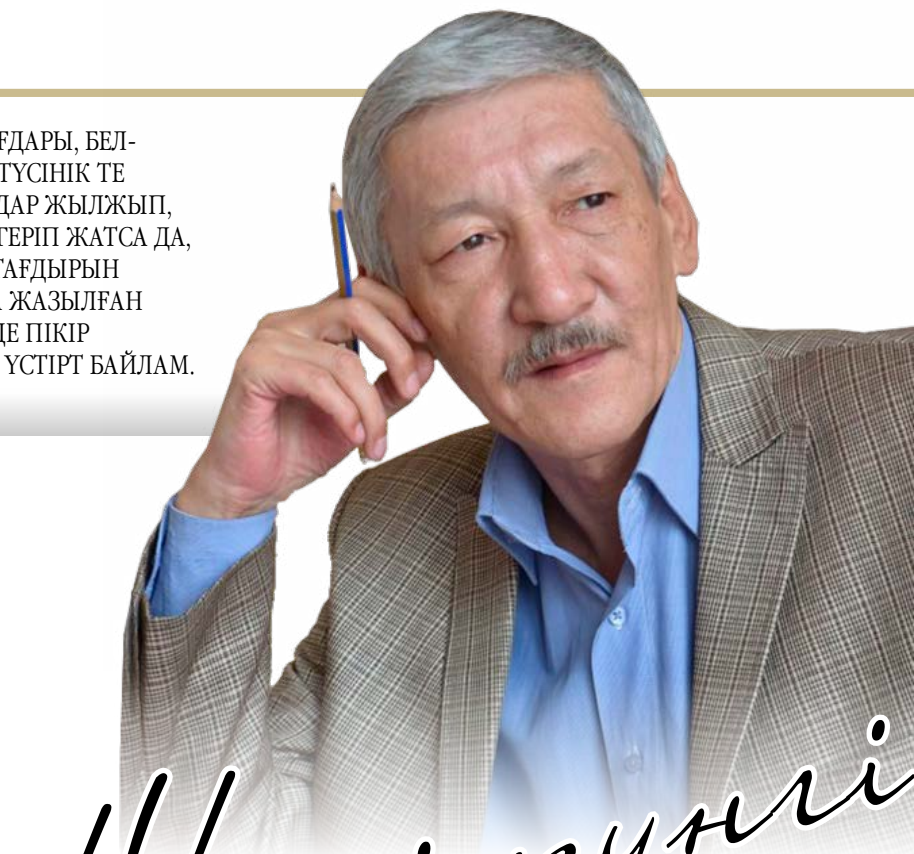
Табиғаттың тылсымы – шын ақынның шын сыры. Жалған дидактика, жалаң пафос жоқ. Даладың өзеніне жан сырын ақтара салған, зердеңе жетсе өзіңде Бабатайға шайынып шыққандай күй кешесің. Дала өзені... Бетпақтың пушпағында менің де алдымнан жарқырап шығар еді. Бабатай өзенінің беті Ертай ақынның өзі сияқты тып-тынық, түп-тұнық болуы мүмкін. Ал оның астында алапат ағыстар бар...

Жалпы, дала өзендерінің киесі мен қасиеті сондай.

Ертай Ашықбаев қазақ өлеңіне сөз жоқ, дара дауысымен, ешкімге ұқсамайтын қолтаңбасымен келген талант.

Ұжымдық жинақтарға шыққан өлеңдерін айтпағанда 1988 жылы баспа бетін көрген «Қос мең» жыр жинағы қазақ өлеңінің жаңа сөзі, бөлек бітімі деп бағаларлықтай дүние болды. Осы жыр кітабы Қазақстан Жазушылар одағының Шәкәрім Құдайбердіұлы атындағы сыйлығын иеленгенде қол соққанамыз рас. Ертай шығармалары «Жалын» баспасы ұйымдастырған балалар мен жасөспірімдерге арналған жабық бөлігеді төрт рет жұлдігер атанды.

Ағалары мен замандастары ақсарма пікірлерін білдіріп жатты. Мысалы, халық жазушысы Ғафу Қайырбеков: «...Ақтөбеден келген ақын Ертай Ашықбаев есімі өлең-сүйер қауымға белгілі. Ол бұл кеңсеске дейін көрінген талапкер. Мен оны осы топтың басы деп айтар едім. Ойы есейген, қолтаңбасы қалыптасқан ақын десе, Қадыр Мырзалі ағамыз: «...Ал қатарымызда қалам толғап жүрген бір Ертайдың өзі бір облыс-

Желді күні толқындар

тың маңдайына аздық етпейді десем, артық бағалағандық болмас...» деп кесімді сөзін айтыпты.

Серік Ақсұңқарұлы замандасы: «Жалын» баспасынан тұңғыш кітабын шығарған Ертай Ашықбаевты алыңыз: «Әдебиетімізге әлемдік мәдениетті поэзияның қадір-қасиетін бойына әбден сіңірген, ешкімге ұқсамайтын жаңа Ақын келді» деп ақиқат сөзін айтыпты.

Содан бері де жылдар жылжыды, айлар алмасты. Оның ондаған поэзиялық жинағы, балаларға арналған шығармасы, «Өлең мен өмір» деп аталатын қаламдастары туралы әдеби эсселері, қазақ тіліне тәржімалаған Хуан Рамон Хименес, Ярослав Сейферт, Стефан Георге, Герман Гессе бастаған әлем әдебиеті классиктерінің шығармалары – қазақ оқырманының олжасы.

Әрине, поэзияның қағып қалған доғмасы жоқ. Образы оқшау, палитрасы бай, жан құбылыстары қатпарлы драматизмге бастап, шешімді сөзін де тосындау айтатын, ағысы ойлы, иірімі қуатты, өлеңі шуақты ақын – Ертай Ашықбаев.

Ақын қайда жүрсе де оның тұрағы – арманның аралы, оның жаны – қиялдың бесігі. Арманыз адам – арнасыз өзен, қиялсыз пенде – қанатсыз құс сияқты. Ақындық тағдыр тұтану мен жанудан, қамығу мен арылудан туады. Бұл – динамика. Динамика болғанда да құпия динамика. Ол – мәңгілік қозғалыс. «Талант – жүректің оталысы мен мидың қопарылысының қорытындысы» деген екен Бабель.

Ертайда «Елу алтыншы жылы туғандар» деген өлең бар еді. Сонда: *Алданайық, Көрсетейік ырза көрік, Өткен-кеткен өкініштерді*

қазбаламандар, құмандар. Жүрейік аңқау мырза болып, Уа, елу алтыншы жылы туғандар! Гүл қашан солады, жасады қашан қар? Оған кеңіл бөлмендер. Сөйтіп, ұзақ жасаңдар, Мүмкін болса, ... өлмендер! – дейтін шумақтар бар.

Тосындау, бөлектеу жыр. Осы жолдарды жетпістің желкесіне аяқ салып тұрған Ертай ақынның өзіне қарата қайталап жіберсек жарасар. «Алданайық. Көрсетейік ырза көрік, Өткен-кеткен өкініштерді қазбаламандар!» дегенмен, Ертайлар бастаған біздің буынның өкініші аз емес. Қоғам өзгеріп, өтпелі кезең аталатын өпекке ұрынып қалғанмыз рас.

Елуден асқанша жас ақындрдың тізімінде жүрдік. Қаламақы, пәтерді былай қойғанда, өмірімізге нарық енгелі кітаптарымыз да уақытымен шықпай қалды. Ақшасы барлар ақынға айналды. Ертай секілді дара дарын, сирек суреткердің бағасы берілді ме? Осындайда Бернард Шоудың: «Уитмен – классик, алайда аспандағы күнді аңғармағандай, оны байқағысы келмеген жалғыз ел – Америка болғаны өкінішті-ақ» дегені еске түседі. Еске түседі де Ертай секілді ерек те, бөлек шайырымызды қалай қошеметтеп, қалай аяласақ та жарасар еді деп ойлайсың. Өлеңдерінде Ойыл мен

ЖЫР БАҒЫНДА САЙРАҒАН МЫҢ ТҮРЛІ КҮЙҚЫЛЖЫҒАН ДАУЫСТАРДЫҢ АРАСЫНАН ОНЫҢ ҮНІН ЖАЗБАЙ ТАНИСЫҢ, КҮНГЕ ҚАРАСА ДА КІРПІГІН Қақпайтын ҚЫРАН СЕКІЛДІ ӨЗ ӘЛЕМІН ӨЗІ ЖАСАП, Жан-жүрегіннің пернесін басып Ақтөбесінде аман-сау жүріп жатыр. Тұрқын жасырған хас жүйрік секілді сабырлы, сырбаз қалпы.

Қиялдың, Жем мен Сағыздың, Елек пен Қарғалының, Қобда мен Бабатайдың жылы ағысы, сондағы жұрттың мұңы мен қуанышы бар. Санаңа сәуле құйып, Ақтөбеден Ашықбаевтың айдыны жарқырап, ақ бұлағы ақтарылады.

«Таң» өлеңін бірге оқиыңыз: *Жұлдыздарын жинап болды Ай мақтап, Жатырағын сілкіп қойды жайлап бақ, Мең-зең болып кірпік ашты Ақтөбе, Ілгері озған бір сағатты ғайбаттап.*

Бұл Ақтөбе мазасы жоқ кент еді, Дем алмайды тіпті жел мен желкемі. Демалып-ақ жатыр жалғыз амалсыз, Анау үйдің жұмыста жоқ еркегі.

Жатпағанда...қайда бармақ, не істемек? Әйел байғұс бұрқылдайды кешке кеп. Ұясынан күн шығып тұр ұялып, Еш пендеге көрсете алмай еш көмек...

Басқалар үшін арайын сауғызып, шуағын шашып, тамылжып ататын таң. Ал Ертай ақынның «Таңы» – арқасына әлеуметтің жүтін артып алған. Уақыттың таңы – қазақтың таңы. Өлең көркемдік кестесімен көрікті. Бұл – Ертай ақын қолтаңбасы. Қым-қуат тіршілікпен таласқан Ақтөбенің таңы. Ақын түйсігіндегі таң нұры ел-жұртының тағдырына ұласып кеткен. Өмірді көруі де, өлеңді өруі де басқа. «Мазасы жоқ кентте, мең-зең болып кірпік ашқан, Ақтөбе». Жұмыссыз ерек, базар жағалаған әйел. Олардың әр күні тарихқа жаңа беттер қосады. Қартайған жеңгелердің әжіміндей асфальттар. Сол жеңгелердің бал-бұл жанған өңдері Ертай ақынның да, менің де есімде. Ол кездің тас жолы да өзгешелеу ме еді, қалай?

Бола қоймас төтен хабар, тосын жай, Бір күн өтер еш жаңалық қосылмай. «Өзің біл, – деп, – тұрмасаң да, тұрсаң да», Ақтөбеге таң келіп тұр осындай.

Жан-жүйенді егілтіп, жүрек жасын тәгілтіп, сананды қақыратып кететін өлең. Ол сарыуайымға салынып болмаса өлеңнің найзағайлы қара бұлтын ойнатпайды. Ақтөбе таңының тылсымы бар қазақтың шын сырына айналып кете барады. Жұмыссыздық, дәрменсіздік, аналардың азабы...

Ертай Ашықбаев – арнасы азаймайтын, жұртына сөз арнайтын сезімі сергек ақын. Жақсылықпен жуысып, уақыттың тамырымен туысып жыр жазады. Өмірдегі өзгерістер оның жыр қазанында бұрқ-сарқ қайнап жатады. Ана бір жылы «Француздар келгенде» деп аталатын өлеңін оқып пікір айтқаным бар.

Ресми хабарсыз-ақ, былай да, Әңгімесі созылған-ды бір айға. Ақтөбеге француздар келіпті Келіпті олар қазаққа емес, ...мұнайға.

Үркіп қалған жүректерді тепкілеп, Әрбір баста әртүрлі ой кетті ыдеп. Бір білгіш жан басу айтып қояды «Саясатта ісіміз жоқ, депті» деп.

Бір ақсақал: «Онысы жөн е-е» – деді, Іздей берсін мұнай болса керекі. (Біздің қазақ қонақтарын сыйлағыш Біздің қазақ қонағына сенеді).

Иә, біздің қазақ қонағына сенеді... Осы өлеңде мезгілдің мінезі, талайдың тағдыры бар. Қазақты емес, мұнайды іздеп келіпті...

Абылайға дат айтқан Бұқар жырау бабамыз:

«Айналасын жер тұтқан Айды батмас демеңіз. Анала ішсе таусылмас Көл суалмас демеңіз» деп бір толғап кетуші еді ғой.

Қазтуған, Доспанбеттерден бастап қазақ жыршысының мұңы да, сыры да бір. «Біздің қазақ қонағына сенеді» деп өз болмысы секілді қарапайым қалыппен өлең өріп отырған Ертай жыры – «...Айды батпас демеңіз, көл суалмас демеңіз» деп күңіренген Бұқар-жырдың бізге жеткен жаңғырығы. Мұнай үшін әлемдік қан-қаспаңтар болып жатқанда Ақтөбедегі Ашықбаев ақын осы өлеңімен «үркіп қалған жүректерді тепкілеп...» (Е.А.) кетті.

Енді ақындар бейжай, бүгінгі күн тақырыптарына қалам тартпайды дейтіндер Ертайдың «Таң», «Француздар келгенде» өлеңдерін жаттап алсын! Біздің қатарларымыздың айтар сөзі айшықты, беру формасы бөлек.

Ана бір жылы Алғадағы аққу-құстар мұнай қалдығына түншығып қырылғанда:

«Аққулар-ай, ардам-ай, Шер күйім боп шертілген. Жалғаны көп жалған-ай, Өлмесінді өлтірген» деп жаным шырылдап, көкірегім шымырлап «Алғадағы аққулар» деп аталатын жыр жазып едім...

Ол өзінің сара соқпақ, дара дауысымен қатарластарына да, кейінгі жыр-бөйгеге ат қосқан іні-қарындастарына да ерекше әсер етті. «Қос мең», «Тағыс жұлдыздар», «Ғашықтар мектебі» бастаған ондаған талантты жыр жинағы мәртебелі оқырманның байлығы. Шертпе күйдің сазындай бозда-тып, дүниені өзінше көріп, өзгеше өлең өріп Ертай ақын Ақтөбеде жүр.

...Елдің қамын зерттедім, қыр қамын да, Өзек болар өмір көп жырға мұнда. Не жаным бар өзгертіп қонысымды Жазатыным табылып тұрғанымда, – деп қояды өзі. Оның поэзиясы – абстракциядан гөрі нақтылыққа ой астарымен қазақ өлеңінің бозу, түрлі дамытуға композициялық тұрғыда формалық ізденістерге ымытылған қасиетімен ерекше. Күзі, көктемі, қысы, жазы бар табиғат секілді мезгіл бояулары, тылсым сырлары бар.

Өлең соңысымен де – Өлең! Ертайдың тұтас шығармашылығы, азаматтық лирикасы зерттеуді, зерделеуді қажет етеді.

...Қонды құстар... жек көрдік пе оны біз? Ұя бұзып кірлеген жоқ қолымыз. Сендер емес, Келгендердің алды-арты, Үйренгенбіз.

...Құстар, уа, қоныңыз! – дейді ақын «Көктем. Құстар» өлеңінде.

Ертайдың аққу-қаздары биылғы көктемде де айдынына қонар. Бәлкі, Бабатай өзеніне...

«Желді күні толқындарын тулатып, Желді күні қамыстарын шулатып» қонар.

...Өз өзенін ұқпағандар қайтейін, Басқа жердің шалшықтарын кезеді, Басқа жұрттың балшықтарын еседі. Мешін жылы Бабатайда туғалы, Осы да бір айтпай жүрген сөз еді. Жанары жарқырап алдымнан шығар дала өзендері келді көз алдыма. Бабатай да... Желді күні толқындар...

Ғалым ЖАЙЛЫБАЙ

КОРЕЙ ТІЛІН ҚАЗАҚША ОҚУЛЫҚТАН ҮЙРЕНЕ АЛАСЫЗ

АСТАНАДА ӨТЕТІН «IX ASTANA EURASIAN BOOK FAIR – 2026» ХАЛЫҚАРАЛЫҚ КӨРМЕСІ АЯСЫНДА ОТАНДЫҚ ШЫҒЫСТАН САЛАСЫ ҮШІН ЕРЕКШЕ МАҢЫЗДЫ ЖАНАЛЫҚ БОЛҒАЛЫ ТҮР. ОСЫ УАҚЫТҚА ДЕЙІН ӨЗГЕ ТІЛДЕРДІҢ ӘДІСТЕМЕСІНЕ ТӘУЕЛДІ БОЛЫП КЕЛГЕН КОРЕЙТАНУ БАҒЫТЫ ЕНДІ ӨЗ СОҚПАҒЫН САЛМАҚ, ШЫҒЫСТАНУШЫ ДАСТАН АҚАШТЫҢ ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕГІ ТУҢҒЫШ ЖЕКЕ АВТОРЛЫҚ «КОРЕЙ ТІЛІ» ОҚУ КҮРАЛЫ – ОСЫ САЛАДАҒЫ ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫҚ ДЕРБЕСТІКТІҢ АЙҚЫН КӨРІНІСІ.

Қазақстанда корей тілі 1991 жылдан бері оқытыла бастады. Содан бері 35 жылға жуық уақыт өтсе де, оқу процесінде сырттан келген өзге тілді құралдар үстемдік етіп келді. Алайда тілді өзге тілдің (орыс немесе ағылшын) көмегімен үйрену қазақ аудиториясының танымдық ерекшеліктерін толық қамти алмайтыны анық. Дастан

Ақаштың еңбегі нақ осы олқылықтың орнын толтыратын, ешбір шетелдік басылымға тәуелді емес, шетелдік оқулықтардың аудармасы емес, толықтай дербес авторлық жоба ретінде жарық көріп отыр.

Бұл – жай ғана оқулық емес, бұл – отандық маманның халықаралық деңгейдегі тәжірибесі мен ғылыми зерттеуінің нәти-

жесі. Автор Оңтүстік Кореяның Сеул ұлттық университеті сияқты беделді оқу орындарында білім алып, корей компанияларын да басқарушы менеджер ретінде қызмет еткен. Оның түрлі саладағы тәжірибесі мен бірнеше халықаралық тіл дамыту тағылымдамасынан өтуі – еңбекті жазу барысында кәдеге жарап, тілдің мазмұндық сапасын арттырған. Оқу құралы – заманауи практикалық талаптарға сай бейімделген.

Мақалаға арқау болып отырған басылымның басты құндылығы – оның эксклюзивтілігі. Оқулық – корей тілін алфавиттен бастап тікелей қазақ тілінде меңгеруге көмектеседі. Бұл қадам қазақ тілінің ғылымдағы салмағын арттыратыны сөзсіз. Айта

кету керек, маңызды жоба елімізге танымал «Филиант» баспасымен бірлесіп жарыққа шықты.

Дастан Ақаш тек шығыстанушы-ғалым ғана емес, ол – халықаралық дипломатия магистрі, саясаттанушы және бизнес-сарапшы. Қазақстан Жазушылар одағы мен Журналистер одағының мүшесі. Бұған дейін жарық көрген «Корей-қазақ, қазақ-корей сөздігі» мен фольклорлық зерттеулері оның бұл салаға кездейсоқ келмегенін, іргелі зерттеуші екенін дәлелдейді.

2026 жылғы 22-26 сәуір аралығында Астанадағы Президенттік орталықта өтетін тусәукесер рәсімі қазақстандық корейтану мектебінің жаңа белесін айқындамақ. Ша-

раға шығыстанушылар ғалымдар мен тіл мамандары қатысады. Отандық автор жазып шыққан оқу құралы – еліміздің кітап нарығы мен ғылым-білім кеңістігіндегі қазақ тілінің қолданысын кеңейтуге атсалысатын біретей еңбек. Корей тілін үйренем деушілерге таптырмайтын оқу құралы.

ЖУЫРДА ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕЛІДЕ ПРАГАДА ҚАЗАҚ ТІЛІ КУРСЫ АШЫЛҒАНЫ ТУРАЛЫ БЕЙНЕРОЛИК КЕҢІНЕН ТАРАЛДЫ. ОНДА БАЛАЛАРМЕН ҚАТАР ЕРЕСЕКТЕРГЕ ДЕ ҚАЗАҚ ТІЛІН ҮЙРЕТІП ЖҮРГЕН ШЫНАР МАНАПҚЫЗЫ – ҚАЗАҚ ТІЛІН ШЕТ ТІЛІ РЕТІНДЕ ОҚЫТУҒА МАШЫҚТАНҒАН БІЛІКТІ МАМАН. САБАҚТАРДА ТЕК ТІЛ ҮЙРЕНУ ҒАНА ЕМЕС, ҚАЗАҚ МӘДЕНИЕТІ ДЕ ҚАТАР ТАНЫСТЫРЫЛАДЫ. ОСЫ РЕТТЕ ПРАГАДА АПТАСЫНА 8 РЕТ САБАҚ ӨТКІЗІП ЖҮРГЕН ШОЛПАҢҒА ХАБАРЛАСЫП, АЗ-КЕМ СҰХБАТТАСҚАН ЕДІК.

стандартқа сай өткіземін. Керісінше, «Қазақстанда қазақ тілін үйретудің жүйесі озық екен. Тіл үйрету ісінде халықаралық стандарттардан хабары бар екен» деп айтып жүрсін деп бар білгенімді ортаға салып, мейлінше сабақты сапалы әрі тиімді қылып өткіземін. Қазір бұған жақсы жағдай жасалған. «Тіл Қазына» кейінгі 5-6 жылдың көлемінде қыруар шаруа атқарып, көп оқулық әзірледі. Мұның бәрін олардың сайттарынан тегін ала аламыз. Жалпы, мемлекет қазақ тілін тиімді үйретуге барлық жағдай жасап отыр. Біз де сол мүмкіндікті тиімді пайдалануға бар күш-жігерімізді салудамыз. Тағы бір айта кетерлігі, қазақ тілін үйретуде калкқаға жол бермей, табиғи қалпында үйретуге тырысамын.

Индивидуалистік қоғамда өмір сүретін адамдар ұжымдық құндылықтары басым

Қазақ тілін үйренгісі келетін шетелдік көп

– Прагада қазақ тілін үйренуге странсы жоғары ма? Бұл курсты ашуға не түрткі болды?

– Прагада курс ашу бұрыннан ойымда жүрген. Қазақ тілін шет тілі ретінде үйретіп жүргеніме 20 жылдан асты. Прагаға қоныс аударған соң ана тілімізді үйренгісі келетін шетелдіктер көп екеніне көзім жетті. Сондықтан Прагадағы Qazaq Nomad қауымдастығының жетекшісі, мұнда қазақ мәдениетін насихаттау үшін ауқымды ивенттер өткізіп жүрген Дарина Жұмағұлға курс ашу туралы ұсыныс айтқан едім. Десе де, мұнда ғұмаратты жалдау ақысы қымбат. Шетелде курс ашу оңай дүние емес. Дегенмен былтырдан бері спикинг клубтар ұйымдастырып жүрдік. Биыл Мұқағали Мақатаевтың 90 жылдығы ел көлемінде атап өтілгендіктен, мен де құр отырмайын дедім. Даринамен кездесіп, «Ақиық ақынның мерейтойына орай поэзия кешін ұйымдастырсақ. Сценарийді өзім әзірлеймін. Қолдау көрсете аласың ба?» деп көмек сұрадым. Ол қуана келісті. Жалпы, Прагада қазақ әншілерінің концерттері жиі өтеді. Димаштың ән кеші жиі ұйымдастырылады. Күні кеше ғана виолончелші Бағжан Октябрияң концерті өтті. Ән кештерінен кенде емеспіз. Десе де, біз театрды, поэзия кештерін сағынамыз. Мен секілді поэзияға жаны жақындардың мауқын басайын деп жыр кешін өткізуді мақсат еттім. Филолог әрі поэзия кештерінің жөнін білетін маман ретінде осы кешті ұйымдастыру бәрінен маңызды болды. Қазір Прагада оқытын қазақ студенттері көп. Олардың бірлігінің арқасында мұнда жақсы орта қалыптасып келеді. Кеш өтетіні жайлы хабарландыру беріп едік, студенттермен қатар, мұнда жұмыс істейтіндер де қатысуға ниетті екенін айтып, хабарласты. Осылайша, ақынның туған күнінің қарсаңында сол кешті абыроймен өткіздік. Кешке келген 50 адамның арасында чехтар да болды. Тіпті, келушілер кеш бітсе де, көпке дейін өзара пікір бөлісті. Бірер күн өткен соң «Тіл Қазына» институты жанындағы Абай институтының директоры Айнуір Төлеу хабарласып, «Сіздер жақта осындай керемет кеш өткен екен. Бізде шетелдегі қазақтарға арнайы қазақ тілі курсын өткізуге қаржы қарастырылған. Сол жобаға қатысып, Прагада курс ұйымдастырсаңыздар» деген ұсыныс айтты. Біз бұл ұсынысты қуана қабылдап, бірден курс өткізетінін орын іздестірдік. Ыңғайы келіп, сәті түсіп, орын табыла кеткен соң, бірден сәуір айының басында курсты бастап кеттік.

– Видеодан байқағанымыздай, курсқа қатысушылар қатарында шетелдіктер де бар екен. Қатысушыларды қалай іріктедіңіздер?

– Ең алдымен балалар мен ересектер тобын іріктеп алдық. Осында өсіп-өніп жатқан балаларға ана тілін ұмыттырмау – басты мақсат. Балалар мектепте чех тілінде білім алады, кириллицаны танымайды. Өзімнің екі балам бар. Оларға ана тілін өзім үйретпесем, басқа кім үйретеді? Сөйтіп, 6-8 жас аралығындағы балаларды бір топқа, 9-13 жас шамасындағы балаларды екінші топқа бөлдім. Ал ересектерге келсек, былтыр оларды бір топқа жинап, тіл оқытқан едік. Қазақстанды көрген, қазақшаны біршама білетіндер мен Қазақстанды мүлде көрмеген чех азаматтарын бір топта оқыту қиынға соқты. Ақыр аяғында қатысушылардың тілді үйренуге деген құлшынысы кеміп, аяғында келуші-

лер саны сиреп кетті. Содан соң биыл Даринаға «Неде болса белді бекем буып, аз-маз қаражатына қарамай, шаршамай, барымызды салайық. Ересектерді де екі топқа бөлейік» деп ұсыныс айттым. Сөйтіп, ересектерді бастауыш және жалғастырушы топқа бөлдік. Қазір аптасына 8 сабақ өткіземін. Төрт топқа екі сағаттан. Айта кетерлігі, курс тегін. Дегенмен немқұрайлы орындай салған жоба болма-сын, аз уақыт ішінде нәтижеге жетейік деген мақсатпен барынша жүйелі жұмыс істеп жатырмын.

– Чехияда ана тілімізге қызығатын жергілікті тұрғындардың барына таңмын...

– Әрине, бар! Мұнда Димаштың шығармашылығына қатты қызығатындар жетерлік. Одан бөлек, біздің көшпелі мәдениетке қызығатын, Орталық Азия аймағын өз бетінше зерттегісі келетіндер де баршылық. Сондай-ақ мұнда некелескен қыз-жігіттеріміздің туыстары, әсіресе, қазақ қыздарымен бас қосқан шетелдіктер біздің мәдениетпен етене танысқысы келетіні байқалып-ақ тұрады. Әйелі қазақтілді болған соң, өзі де қазақ тілін үйренгісі келетінін ашық айтады. Олар керемет сөйлеп кетпесе де, қайын жұртымен еркін араласа алатындай деңгейде оқуға мүдделі. Мен сізге мынаны айтайын. Шетелде жүрген қазақтардың арасында тіл үйренуге неметті қарайтындар бар. Басында курсқа жазылады да, аяқ жағында бұл істі тастап кетеді немесе «А2 деңгейі маған жетеді» деп селқос қарап жатады. Олардың өз тілін жоғары деңгейде меңгергісі жоқ. Ал еуропалықтардың ерекше ұнайтын қасиеті – олар табандылық танытып, деңгей-деңгеймен жүйелі түрде үйренгенді құп көреді. Өзге тілді үйренуге асқан ұқыптылықпен қарайды. Әр сөзді нақтылап, мағынасы мен мәнін сұрап, жауап алмайынша тынышталмайды. Біздің мәдениетке осылайша айрықша қызығушылық танытып жатқан соң, беті қайтпасын деп, талабына, сұранысына сай жоғары деңгейде сабақ өткізуге тырысамын. Бәрібір мұнда қазақтың намысы жоғары тұрады. Өзім де көп курсқа, соның ішінде чех тілінің курстарына барамын. «Мыналар өздері де селқос қарайды ғой» деп ойламын деп сабақты еуропалық

МЕН ҚАЗАҚ МӘДЕНИЕТІН НАСИХАТТАУДЫ МИССИЯМ ДЕП ОЙЛАЙМЫН. ҚҰДАЙ ПРАГАҒА МЕНІ БОСТАН БОС ЖІБЕРМЕСЕ КЕРЕК. МЕН ҚАЗАҚ ТІЛІНІҢ БОЛАШАҒЫ ЖАРҚЫН БОЛАТЫНЫНА ҚАТТЫ СЕНЕМІН. МЕНІҢ БҰҒАН ПРАГАДА ЖҮРІП КӨЗІМ ЖЕТТІ. ӨЙТКЕНІ ҚАЗАҚ МӘДЕНИЕТІ МЕН ТІЛІНЕ ҚЫЗЫҒАТЫНДАР КӨП.

ортамен араласқанда мәдени айырмашылықты байқайды. Еуропалықтар біздің мәдениеттен, біздің адамдардан айрықша жылулық көреді. Мейлі Еуропа, мейлі Америка мен Азияда өмір сүрсін, адамнан адамға керекі – ең бірінші жылулық пен мейірім. Біздің елде бұл қасиетті бәрінен биік қояды, бала кезден санамызға сіңіріп, көңілімізге тоқытады. Үйдесілермен бірге отырып шай ішу, бір-бірін қонаққа шақыру, құтты қонақтарға сый берудің біз үшін маңызы зор. Ал Еуропада бұл дәстүр жоғалып, бұлай араласатындардың қатары сиреп барады. Отбасы құндылығы біздегідей

маңызды емес. Сол себептен де олар біздің бойымыздан мейірім, сыйластық көріп, бізге ұмтылады, бізге қызыға қарайды.

– Сабақта қазақ тілімен қатар, қазақ мәдениетін де кеңінен таныстырып жатқаныңызды байқадық.

– Әлбетте. Мысалы, бүгінгі сабақта асық туралы кеңінен әңгімеледім. «Сәттілік» деген сөз калкқа екенін айтып, бұрынғы мұның орнына «Асығың алшысынан түссін» деген сөзді қолданғанын айтып бердім. Жалпы, қазақ халқы үшін асықтың маңызы

әрі зерттеуші болған соң жан-жағыма, соның ішінде университеттерге барлау жүргізе бастадым. Польшада кезінде қазақ филологиясы мамандық ретінде оқытылған. Бірнеше еуропалық елдің университетінде біздің мәдениет туралы жеке пән өткізіледі. Осындағы Карлов университетіне хабарласқанымда, онда қазақ тілі түгілі, түркология саласында зерттеулер жүргізілмейтінін білдім. Содан кейін мұнымнан түк шықпайды-ау деп қоя салғанмын. Кейін «Қазақ тілін үйретіңізші» деп чехтар, поляктар хабарласа бастады. Сосын ол қатарға Димаштың жанкүйерлері қосылды. Олар сабағыма жылдап, кейбірі тіпті екі жыл бойы үздіксіз қатысқан соң, шетелдіктерге қазақ тілінің керек екенін сезіне бастадым. Прагаға келген алғашқы жылдары аударма жасаумен айналыстым. Қазір бұл істі қойдым. Себебі жанымның қалауы оқытушылық екенін жете түсіндім.

– Праганың орталық алаңында Наурыз мейрамын жыл сайын Қазақстаннан кем емес ауқымда тойланады. Ұйымдастырушылардың қатарынан Даринамен қатар сізді де көрдік. Төл мерекемізді осылай кең көлемде атап өткен соң, қазақ тілін үйренуге қызығушылық арта түскен шығар?

– Әлбетте, Наурыз мейрамы Прагада кең көлемде атап өтілмесе, қазақ тіліне деген мұндай сұраныс болмас еді. Жалпы, Наурыз мұнда кейінгі үш жыл ауқымды түрде тойланады. Төл мейрамымызға тек қазақтар емес, Прагаға ТМД елдерінен көшкендер де қызығады. Жыл сайын Солтүстік Кавказ диаспорасы, украиндар, орыстар, біздің елден көшкен немістер, біздің елде уақытша тұрған шетелдіктер бізбен бірге атап өтеді. Тағы бір айтарым, Наурыз мейрамына арналған кеш – көпшілік үшін өсу, даму трамплині. Жоғарыда айтқан ұлтты чех хәкіртігім Штепан алдыңғы жылы жүргізуші болған. Былтыр «Келесі Наурызда жүргізуші болмаймын. Домбыра тартуды үйреніп, сахнаға күй тартып шығамын» деді. Дегеніне жетті. Бір жылда домбыра шертуді үйреніп алды. Биыл сахнада жеке өзі күй орындады. Сосын ансамбльмен бірге тағы өнер көрсетті. Рабит Фафур есімді студентіміз осында «Әуен» атты жеке ансамблін құрды. Кезінде ол да Наурыз сахнасына жеке орындаушы болып шыққан. Аз уақыт ішінде шетелдіктердің домбыраның қоңыр үніне елітіп, қатты қызығатынын байқап, өнерін ұштап, жеке ансамбль құрды. Осылай жыл санап мәдениетіміздің мерейін асырып жүргендердің қатары көбейіп келеді. Биылғы Наурыз мейрамында осындағы жасы үлкендермен бірігіп, көрініс қойдық. Наурызкөженің маңызын, қазақтардың бір-бірімен амандасуын көрсетіп, соңында халық әнін орындадық. Мен қазақ мәдениетін насихаттауды миссиям деп ойлаймын. Құдай Прагаға мені бостан бос жібермесе керек. Мен қазақ тілінің болашағы жарқын болатынына қатты сенемін. Менің бұған Прагада жүріп көзім жетті.

– Видеодан байқағанымыздай, курсқа қатысушылар қатарында шетелдіктер де бар екен. Қатысушыларды қалай іріктедіңіздер?

– Ең алдымен балалар мен ересектер тобын іріктеп алдық. Осында өсіп-өніп жатқан балаларға ана тілін ұмыттырмау – басты мақсат. Балалар мектепте чех тілінде білім алады, кириллицаны танымайды. Өзімнің екі балам бар. Оларға ана тілін өзім үйретпесем, басқа кім үйретеді? Сөйтіп, 6-8 жас аралығындағы балаларды бір топқа, 9-13 жас шамасындағы балаларды екінші топқа бөлдім. Ал ересектерге келсек, былтыр оларды бір топқа жинап, тіл оқытқан едік. Қазақстанды көрген, қазақшаны біршама білетіндер мен Қазақстанды мүлде көрмеген чех азаматтарын бір топта оқыту қиынға соқты. Ақыр аяғында қатысушылардың тілді үйренуге деген құлшынысы кеміп, аяғында келуші-

Меншік иесі – «Айқын-Литер» ЖШС

Директор – Талғат ЕШЕНҰЛЫ

Бас редактор Бауыржан БАБАЖАНҰЛЫ

Бас редактордың орынбасары Токтарәлі ТАҢЖАРЫҚ

ЖУРНАЛИСТЕР: Арайлым ЖОЛДАСБЕКҚЫЗЫ, Әлия ТІЛЕУЖАНҚЫЗЫ, Наурызбек САРША, Ділда УӘЛІБЕК, Ахмет ӨМІРЗАҚ (Алматы қаласы)

ТЕХНИКАЛЫҚ БӨЛІМ: Елдар ҚАБА (беттеуші-дизайнер)

Корректор: Саягүл САПАРҚЫЗЫ

Нөмірдің кезекшісі: Ділда УӘЛІБЕК

• Астана қ. «Медиа-холдинг «ERNUR» ЖШС Сипеті көшесі 30, тел.: 8(7172) 99-77-77

• Тапсырыс №10200. Таралымы 5762 Көлемі 4 б. т.

Бағасы көлөсім бойынша

Мекенжайымыз: 010000. Астана қаласы, Д.Қонаев көшесі 12/1

Редакция телефоны – 8(7172) 72-95-39
ЖАРНАМА БӨЛІМІ: 8(701) 675-42-14, 8(7172) 72-95-31
reklama.liter@gmail.com
ЖАЗЫЛУ ЖӘНЕ ТАРАТУ БӨЛІМІ: 8(771) 804-61-32, 8(7172) 72-95-39
podpiska.alt@gmail.com

- Мақала авторының пікірі редакция көзқарасын білдірмейді
- Оқырман хаттарына жауап қайтарылмайды
- «Түркістан» жарияланған материалдарды сілтемесіз көшіріп басуға болмайды.
- Суреттердің сапасына редакция жауап береді
- Мақалалар коммерциялық негізде басылды
- Жарнамалар мазмұнына редакция жауап бермейді

М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Газет «Түркістан» газетінің компьютер орталығында теріліп, беттелді

Газет ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі, Ақпарат комитетінде тіркеуге алынып, қайта есепке қою туралы №К220VPU00019166 куәлігі 08.01.2020 жылы берілген.

Индексі: Жеке жазылушылар үшін – 65413, мекемелер мен ұйымдар үшін – 15413.